

De reacties van de Brugse Jacobijnen tijdens de eerste Franse inval (1792-1793)

Een analytische studie van het ontstaan, de groei en de reacties
van een politieke groep

door

YVAN VAN DEN BERGHE
Aspirant N.F.W.O.

*Maar indien de historicus niet naar de groepen
zoekt in de geschiedenis, zal hij zich wellicht
een heel stuk realiteit laten ontglippen.*

(prof. dr. J. Dhont)

Over de periode die volgt na 1789 kan worden gezegd dat er toen in de Nederlanden nieuwe ideeën werden verspreid en grondige hervormingen aangekondigd. Wanneer bij een studie van die periode de methoden van de microgeschiedenis gebruikt worden, bemerkt men dat die evolutie voornamelijk veroorzaakt en beïnvloed werd door de aktie van kleine dynamische groepen. Wij denken dat een uitvoerige studie van een dergelijke beperkte groep het beschrijven en verklaren van de historische realiteit zal in de hand werken en dus tot de rasechte geschiedenis behoort. Tevens kunnen zij die de geschiedenis als hulpwetenschap gebruiken om het politieke of sociale leven van de mens beter te leren kennen in een dergelijk werk de broodnodige inlichtingen vinden.

I. - ONTSTAAN VAN DE JACOBIJNSE CLUB

Wij zijn ervan overtuigd dat de Brugse Jacobijnse club gegroeid is uit de bestaande vereniging *Société Littéraire*, die op haar beurt gesticht is door leden van de Brugse vrijmetselaarsloge *La Parfaite Egalité de Bruges*.

La Parfaite Egalité de Bruges leidde sinds 1776, althans in de ogen van de Brusselse hoofdloge, een sluimerend bestaan¹. Wij interpreteren dit als

We gebruikten de volgende afkortingen :

B.R.U.G. = bibliotheek rijksuniversiteit Gent

R.A.B. = rijkarchief Brugge

S.A.B. = stadsarchief Brugge

S.B.B. = stadsbibliotheek Brugge.

Zie over 1792-1793 S. Tassier, *Histoire de la Belgique sous l'occupation française en 1792-1793*, Brussel 1934.

(1) B. Van der Schelden, *La Franc-Maçonnerie belge sous le régime Autrichien (1721-1794)*, Leuven 1923, p. 40.

volgt. De Brugse loge bleef voortbestaan, maar de typische essentiële loge-activiteiten werden niet meer volbracht. De loge was zowat een exclusieve gezelligheidsclub geworden. Op 21 januari 1786 wordt te Brugge het edict van Jozef II geafficheerd dat buiten 3 Brusselse loges alle loges in de Nederlanden verbiedt. Men vond het zelfs noodzakelijk dit edict 3 maanden later nogmaals te herhalen (29-5-1786)². De *Société Littéraire* echter werd officieel op 10 december 1786 te Brugge opgericht³. Het feit dat 53 stichters zich die dag lieten inschrijven, getuigt dat de ledenwerving al heelwat langer bezig was. Vermoedelijk startte die na de tweede afkondiging van het bewuste decreet, toen ook de Brugse loge haar werkzaamheden zou stopzetten.

Diverse andere aanwijzingen en argumenten staven het feit dat de *Société* als gezelligheidsclub gesticht werd als opvolgster van de loge. Belangrijk is dat we van de 16 leden van de *Parfaite Egalité de Bruges* van 1770, waarvan we kunnen aannemen dat het merendeel in 1786 nog in leven is, 5 onder de stichters van de *Société* terugvinden en 4 andere onder de nieuwe leden⁴.

Aanvankelijk waren voornamelijk edellieden lid van de *Société*. Ook rijke burgers zoals magistraten, advocaten, geneesheren en ook officieren werden toegelaten. Eind 1788 waren reeds 137 leden aangesloten waaronder ook 2 geestelijken.

De eerste statuten van de *Société* doen denken aan een tegenwoordige club voor Engelse gentlemen. Dagelijks kwamen de leden in hun lokaal op de Grote Markt bijeen om dagbladen of boeken uit de bibliotheek te lezen, allerhande gezelschapsspelen te beoefenen en vooral om te discussiëren.

Onbewogen zeilt de *Société* doorheen de woelige periode van de Brabantse omwenteling (1789-1790). Maar vanaf het ogenblik (juli 1792) dat de kans op een Franse bezetting steeds maar groter werd, kreeg de *Société* een gans ander uitzicht. Van een gezelligheidsclub zou de werking omslaan tot die van een politieke revolutionaire partij.

Op 11 november 1792, enkele dagen voor de eerste Franse soldaten in de stad verschenen, deden er zich allerhande relletjes voor. De opstokers kregen geld afkomstig uit de kas van de *Société*⁵. Het vlugschrift dat de stichting van de Jacobijnse club aankondigde (13-12-1792), vermeldde dat de clubleden iedere namiddag in het lokaal van de *Société* zouden vergaderen⁶. Ook kon iedereen zich aldaar tot clublid laten inschrijven⁷.

Inderdaad stevige banden bonden de club met de *Société*. De stichter

(2) *Ibidem*, p. 267 en S.A.B., Hallegeboden 1775-1786, f. 246 en 265.

(3) *Nouveau registre de tous les membres effectifs de la société littéraire de Bruges*. Dit is een handschriftelijk afschrift van alle reglementen en ook een chronologische ledenlijst. Bewaard in S.B.B., nr. H 604.

(4) Lijsten te vergelijken in B. Vander Schelden, *o.c.*, p. 351 en *Nouveau registre...* onder de 5 logebroeders stichters van de *Société Littéraire* vinden we de leiders van de loge Ch.P.J. Lauwereyns de Roosendaale en J.J. d'Hooghe de Gaugerie.

(5) E. Hosten en E.I. Strubbe, *L'occupation française à Bruges en 1792 et 1793. Journal contemporain de Jean van Hese*, Brugge 1931, p. 5-6.

(6) S.A.B., Plakkaten 2de serie, nr. XXXVIII-2.

(7) E.Hosten en E.I. Strubbe, *o.c.*, p. 11.

van de club was immers niemand minder dan B. de Deurwaerder, stadspensionaris en een van de stichters van de *Société*⁸. Ook traden 30 clubisten die geen lid waren van de *Société* tot die vereniging toe in de laatste maanden van 1792.

Niet ieder lid van de *Société* kon vrede nemen met de door de vereniging gevoerde politiek. Het is zelfs duidelijk dat de meerderheid van de leden niet akkoord gingen. Immers in die periode verlieten 78 van de 139 leden (ingeschreven vóór november 1792) de vereniging. Het waren voornamelijk adellijke royalisten die uit protest de vereniging verlieten⁹.

*uittredende stichters op
totaal van 47*

data	aantal
op 1-1-1793 (aanvraag ingediend vóór 15 nov. 1792)	18
in de loop van het voorjaar 1793 (aanvraag ingediend na 15 nov. 1792)	13
totaal	31

*uittredende leden op totaal
van 92 vóór 1 juni 1792
ingeschreven leden*

data	aantal
op 1-1-1792	26
in de loop van het voorjaar 1793	21
totaal	47

Wanneer men wil verklaren waarom de Jacobijnse club nu juist in dat aristocratisch milieu van de *Société* ontstond, moet men de volgende gegevens in overweging nemen. Er heerste in onze gewesten vooral bij de hoogste klassen een buitengewone hernieuwde belangstelling voor de politieke gebeurtenissen. De revolutie, die leidde tot het ontstaan van de Verenigde Staten van Amerika en de gebeurtenissen in Frankrijk waren daar niet vreemd aan¹⁰. De bibliotheek van de *Société* bevatte naast tal van naslagwerken de voornaamste binnenlandse en buitenlandse dagbladen. Het was dus een uiterst geschikte plaats om zich op de hoogte te houden van zowel binnenlandse als buitenlandse politiek. De talrijke leden van de

(8) *Naem-lijste van alle Membres, uytmaekende het Genootschap der Vrienden van Eendragt, Vrijheid en Gelijkheid*, in S.B.B., nr. 1405-8. De leiders van de club: B. de Deurwaerder, stadspensionaris en grootgrondbezitter, J. van Zuijlen de Gaesbeke, grootgrondbezitter en speculant, J. van Severen advocaat en grootgrondbezitter, de apotheker Michot, de geneesheren Vermeulen en Van den Hende, de koopman Tilly, de drukkersfamilie Van Praet en het koopmansgeslacht Van Heule, kwamen uit de rangen van de *Société*. Zie ledenlijst van de club in bijlage.

(9) Zie de aanvrag tot ontslag van schepen Ch.J.A. de Jacob d'Ougny. Afschrift in S.B.B., nr. 1405-14.

(10) Zo weten we door een aantekening naast de maand Juli van het exemplaar in S.B.B. van *den Grooten Brugschen Comptoir Almanach voor 1790* dat J.J. van Caloen en de Colnet in 1790 speciaal naar Parijs vertrokken om er de feestelijkheden en politieke gebeurtenissen van de 14 juli mee te maken.

Société die een vrij en intellectueel beroep uitoefenden zoals de advocaten, geneesheren, apothekers, notarissen en zelfs sommige kooplui maar die maar weinig medezeggenschap in de stadspolitiek bezaten, kwamen er onder de indruk van de voor hen zo gunstige nieuwe politieke ideeën¹¹. Die ideeën waren niet alleen in bladen en boeken te lezen maar men kan aannemen dat ze ook door de oudleden van de Brugse loge in de *Société* zijn verspreid¹². Zo vormde zich stilaan in de *Société* een progressieve Jacobijnse clan. Zij hadden de tijdsomstandigheden met zich mee en niemand durfde zich openlijk tegen hen verklaren omdat alle vijanden van het Oostenrijks regime een soort gemeenschappelijk front hadden gevormd¹³. Door de inval van de Franse troepen (midden november 1792) kreeg de Jacobijnse minderheid het overwicht op de royalistische meerderheid in de *Société*. De enige revolutionaire kracht die zich aan hen kon meten, nl. de partij van de anti-Oostenrijkse traditionalisten was bijna niet in de *Société* vertegenwoordigd¹⁴.

De traditionalisten waren de revolutionairen van 1789-1790. De reactionaire politiek die ze toen voorstonden zouden ze terug ingang trachten te doen vinden. Te Brugge waren zij niet in een echte partij noch in een georganiseerde politieke organisatie verenigd. Het traditionalisme was eerder een zeer brede maar weinig geschakeerde stroming in de publieke opinie die vooral bestond in het aannemen van dezelfde houding tegenover bepaalde politieke en godsdienstige problemen. Die opinies werden door de dekens van de ambachten opgevangen en in hun conferenties geconditioneerd. Uiteraard waren de ambachten de stoottroepen van het traditionalisme en hun dekens leidden samen met de geestelijkheid, enkele edellui en advocaten die een rol speelden tijdens de Brabantse omwenteling het verzet tegen de politieke renovaties. Begrijpelijk is het alleszins dat de leiders van de traditionalisten zich in het enigszins *verlicht* milieu van de *Société* niet thuisvoelden.

Oorspronkelijk (vóór 1792) bleven de aanhangers van het Oostenrijks

(11) Advocaten : De Vaux, J. de Stoop, Willems e.a.

Notaris : J. Donny.

Geneesheren : P.J. Vermeulen, J.F. Van den Hende, Toomkens.

Apotheker : J. Roels.

(12) Zie over de politieke ideeën in de Belgische loges : B. Van der Schelden, *o.c.*, p. 155.

(13) Bestaan van dit gemeenschappelijk front blijkt duidelijk uit de rapporten in verband met de zaak B. de Deurwaerder die in 1792 als de leider van de revolutionaire partij werd beschouwd. Zie minuten in S.A.B., bundel E.I., nr. 308. Reeds in 1787 bestond er één anti-Oostenrijkse partij wier aanhangers kentekens droegen. Zie *Cronique der vernietinghe van al de cloosters...*, f. 18, in het archief van het Bisschoppelijk Seminarie te Brugge, nr. S. 14.

(14) We zullen hen aanduiden onder de hedendaagse wetenschappelijke benaming van *traditionalisten*. Het waren diegenen die in het spoor van Hendrik van der Noot en F.X. de Feller liepen en die door de vroegere geschiedschrijving *Statisten* werden genoemd. De Brugse kroniekschrijver J. van Hese vergist zich wanneer hij het heeft over *le parti democratique-patriotte* (zie E. Hosten en E.I. Strubbe, *o.c.*). Patriot werd in de Zuidelijke Nederlanden gebruikt voor iemand die met vaderlandsliefde was bezielde (zie H.J. Elias, *Geschiedenis van de Vlaamse gedachte*, dl. I, Antwerpen 1963, p. 17), maar met de democratische beweging van het Vonckisme hadden die Brugse traditionalisten niets gemeen.

regime loyale leden van de *Société*. Naast de traditionalisten en clubisten vormden ze een derde partij. Veel aanhangers hadden ze niet. Voornamelijk de nieuwe ambtsadel en enkele verlichte kooplui bleven de keizer trouw¹⁵.

De Jacobijnen in de *Société* zagen in dat om hun ideeën in de praktijk om te zetten het nodig zou blijken over een stoottroep naar Frans model, nl. een club te kunnen beschikken. Ze konden niet actief deelnemen aan de stadspolitiek onder de naam *Société Littéraire*. Zodoende zouden ze heel wat volksmensen voor hun actie afschrikken. Bovendien stond de ganse *Société* niet achter hen. Daarom stichtten ze op 13 november 1792 een Jacobijnse club.

Aantal clubisten onder de nieuwe leden

data	aantal nieuwe leden	aantal clubisten onder hen
nov. 1792	21	21
dec. 1792	9	9
1 jan. 1793 tot 30 maart 1793	10	9
Totaal	40	39

De clubisten bleven: actief lid van de *Société* waar ze vooral informatie gingen opdoen. Bovendien schreven vele leden van de club, die voordien geen lid waren van de *Société*, zich in de vereniging in. Maar toch voltrok er zich stilaan een scheiding tussen de club en de *Société*. De clubisten zouden vanaf 15 november ervoor zorgen dat hun externe activiteiten, die vooral voor het gewone volk bestemd waren, niet meer in de lokalen van de *Société* maar voortaan in de stadshallen zouden plaatsvinden¹⁶. De beperkte plaatsruimte en het feit dat de volksmensen zich niet in de *Société* konden thuisvoelen, hadden er zeker toe bijgedragen naar een ander lokaal uit te zien.

II. - SAMENSTELLING EN ORGANISATIE VAN DE CLUB

Het Genootschap der Vrienden van Eendragt, Vrijheid en Gelijkheid.

We kennen de leden van de club vooral door de gedrukte ledenlijst opgemaakt op 4 januari 1793¹⁷. Die lijst bevat 188 namen. Hoewel de club actief bleef tot de laatste dagen van maart 1793, is die lijst toch wel representatief voor de club gedurende de periode van die eerste Franse bezet-

(15) We beschreven de reacties van de traditionalisten en keizersgezinden gedurende die periode in onze licentiaatsverhandeling: *Reacties van de Bruggelingen in verband met de Iste Franse overheersing (1792-1793)*, ex. in het seminarie voor hedendaagse geschiedenis R.U.G.

(16) E. Hosten en E.I. Strubbe, o.c., p. 17.

(17) *Naem-lijste van alle Membres...*, hoger geciteerd, zie bijlage.

ting. Immers na januari 1793 vlotte de ledenwerving bij de club niet meer. Dit was te wijten aan de te extremistische politiek van die vereniging. Vooral de actie voor het decreet 15-XII stuitte tegen de borst ¹⁸.

1. - *Bespreking van de ledenlijst volgens het beroep van de clubisten.*

Op 184 leden van de club zijn er 106 van wie we met zekerheid het beroep kennen ¹⁹. Het was immers zo dat we in de bronnen alléén de namen van de personen die een gewaardeerd beroep uitoefenden bijna altijd met de opgave van dat beroep vergezeld vonden. Hoewel het daarom nog niet zeker is dat de overige 78 leden allemaal een minder gewaardeerd beroep uitoefenden, lijkt ons dit wel waarschijnlijk ²⁰.

beroep	<i>beroep van de clubisten</i>	aantal
adellijke renteniers		17
burgerlijke renteniers		7
kooplui		21
advocaten		11
notarissen		2
geneesheren		5
apothekers		3
priester		1
andere beroepen		39
aantal clubisten waarvan beroep gekend		106

Het best vertegenwoordigd zijn de personen die steeds vermeld staan als rentenier: 24 leden op de 184. We maken een onderscheid tussen de edellieden-rentenier en de anderen. De Jacobijnse club kende hef voorrecht van 17 adellijke renteniers onder haar leden te tellen. Daarvan kwamen er 12 uit de rangen van de *Société*, terwijl er 9 op de 17 een rol speelden tijdens de Brabantse omwenteling. Het lijkt waarschijnlijk dat ze bij de club aansloten om terug een actieve politieke rol te spelen. Vooral toen in de beginne de politiek van de club, onder voorzitterschap van B. de Deurwaerder, zeker anti-Oostenrijks, maar daarom niet zo extremistisch Jacobijns was. Hoewel sterk vertegenwoordigd, speelden de edellieden als groep noch als stand een typische rol in de club. Toch waren er een paar onder hen individueel actief. Maar slechts één edelman gaf leiding aan de club gedurende de 5 maanden van de Franse bezetting: J.A.G. van

(18) Met het decreet 15-XII bedoelen we het decreet dat de Franse Nationale Conventie op 15-XII-1792 in verband met de door de Franse legers veroverde gebieden afkondigde en daarna nog verscheidene keren wijzigde. Zie verder!

(19) Onder de 188 clubisten bevonden er zich vier vreemdelingen die we hier buiten beschouwing zullen laten.

(20) We verwijzen naar de bijlage.

Zuylen de Gaesbeke, die zich kortweg Gaesbeke liet noemen. Hij zwoer zijn adellijke voorrechten af en werd de grote demagoog en volksmenner van de club.

Twaalf clubistische edellieden aanvaardden bestuursopdrachten, de meesten over het Brugse Vrije waar ze gronden bezaten. Wat de andere niet-adellijke renteniers betreft, er is geen enkele die een duidelijke rol speelde in de club. Het zal blijken dat ze slechts bestuursfuncties aanvaardden wanneer ze door een traditionalistische meerderheid waren verkozen!

Met 21 op de 184 leden waren de kooplui (groothandelaars) goed vertegenwoordigd in de club²¹. Ze speelden er een zekere rol. Zo gaven J.O. van Heule en G.J. Genotte leiding aan de vereniging. Drie andere kooplui legden een zekere activiteit aan de dag. Alléén echter wanneer de traditionalisten over de meerderheid beschikten, kregen een vijftal kooplui een bestuursfunctie toegewezen. Over het algemeen immers behoorden de kooplui meer tot de partij van de traditionalisten dan tot die van de clubisten. Maar het was normaal dat de meeste anti-Oostenrijksgezinde gegoede personen zich althans in de beginne lid van de club maakten.

Ook 11 advocaten treffen we onder de clubisten aan. Ze waren erg in de politiek geïnteresseerd en onder hen bevonden zich een aantal politieke intriganten en opportunisten.

De andere vrije intellectuele beroepen waren ook op redelijke wijze vertegenwoordigd: 2 notarissen, 5 geneesheren en 3 apothekers. De aanwezigheid van priester Van Overlope in de clubbrangen was het gevolg van zijn lidmaatschap bij de *Société*. Hij was echter nooit erg actief in clubverband. Een speciaal cachet gaven de ex-Capucijnen Moentaeck en Imbert aan de club²². Dit was inderdaad de enige partij waar die twee belhamels toegang konden toe verkrijgen. Ze lieten zich niet onbetuigd en behoorden tot de vurigste en meest fanatieke clubisten.

2. - *Bespreking van de ledenlijst in verband met het bezit van de leden.*

We weten met zekerheid dat tenminste 107 van de 184 clubisten tot de gegoede stand behoorden²³. De overige 77 moeten we hoogstwaarschijnlijk niet tot de gegoede stand rekenen. Over het algemeen is het beroep van die

(21) Al de groothandelaren van de stad waren lid van de *Wetagtige Kamer van Commercie*. Zie ledenlijst in S.A.B.

(22) *De Brugsche triumpf-karre op de voortijds vermaekelijke, aangenaeme en patriotique wijze*, Brugge 1790 (?), p. 9 en 26 in S.B.B., nr. 4-947 en *Chronique der vernietinghe...*, geciteerde bron, f. 68.

(23) Om de financiële toestand van de clubisten na te gaan, gebruikten we hoofdzakelijk drie bronnen:

- 1) de lijst van de 762 Bruggelingen die betaalden voor de buitengewone belasting van 1794, in S.A.B., nr. 12-324.
- 2) lijst van de 1381 meest betaste inwoners van de stad, R.A.B., Frans Fonds, nr. 546.
- 3) Als controle de lijst van de leden van de *Société Littéraire*, reeds geciteerde bron. Het *entreegeld* tot de *Société* dat 2 Franse kronen bedroeg en daarna de jaarlijkse bijdrage van 1 gouden Louis, impliceerden dat alléén gegoeden toegang tot de *Société* hadden.
Zie ook bijlage.

personen ons ook onbekend. Interessant is het ook op te merken dat praktisch alléén gegoeden zich in de beginperiode lid van de club lieten maken. Het waren meestal leden van de *Société*. Slechts naar december toe vermeerde het aantal van de niet bezittende leden. Toch zien we dat er onder de 55 clubisten die een bestuursfunctie aanvaardden er 52 gegoeden kunnen aangewezen worden. Ook is de *actieve* clubist over het algemeen een *gegoede* clubist.

3. - *Actieven en niet-actieven in clubverband.*

Op de 23 personen, die in de schoot van de club een zekere rol speelden, kunnen we met zekerheid aannemen dat er 19 gegoed waren. Dat de 4 overigen niet gegoed waren kunnen we niet aantonen. Slechts één van de 10 werkelijke leiders van de club was niet gegoed. Zelfs waren er zeer rijke lieden onder hen ²⁴. Te Brugge deed zich dus het verschijnsel voor dat de meest extremistische partij door rijke lieden werd geleid. Daar zijn talrijke verklaringen voor:

1. de club was gegroeid uit de *Société Littéraire*.
2. leiding geven aan de club vergde een zekere ontwikkeling en minstens een passieve kennis van het Frans.
3. het tweede artikel van de clubreglementen schreef voor dat ieder lid verplicht was bij te dragen tot de onkosten van de vereniging ²⁵.

De actieve clubisten vormden een heterogene groep. Toch kan men een belangrijke groep aanwijzen van personen die een vrij beroep uitoefenden: 2 advocaten, 2 geneesheren, 2 apothekers, 1 ontvanger en 1 notaris. Ze behoorden niet tot de ambachtswereld en hun beroep bracht meestal met zich mee dat ze geen medezeggenschap hadden in het stadsbestuur.

Rol van de gegoeden in de club.

aantal clubisten	aantal gegoeden onder hen
184	107
clubisten die bestuursfuncties aanvaardden	
55	52
aantal voor de club werkende clubisten	
23	19
aantal leidende clubisten	
10	9

(24) J. van Zuijlen de Gaesbeke, J. van Severen, B. de Deurwaerder, F. Gilliodts de Meulenaere, J. van Huerne de Puyenbeke en anderen.

(25) E. Hosten en E.I. Strubbe, *o.c.*, p. 101.

We geloven niet dat buiten de 23 actieven veel meer clubisten voor het programma van de club in 1793 ijverden of zelfs maar goedkeurden. We wezen er reeds op dat veel traditionalisten zich tijdens de maand november, onder het voorzitterschap van B. de Deurwaerder, lid van de club lieten maken. Hoewel ze als leden geboekstaafd bleven, bestreden ze een paar maanden later openlijk de club. Ook werden veel personen lid van de club omdat druk op hen werd uitgeoefend ²⁶.

De machtspositie die de club tijdens de eerste Franse overheersing te Brugge innam, was dus niet te verklaren door het groot aantal overtuigde leden. Veeleer de steun van de Franse burgerlijke en militaire overheden en de grote schare aanhangers van de club droegen daar toe bij. De club beschikte inderdaad over een groot aantal volgelingen. Iedereen kon immers de vergaderingen van de eigenlijke clubisten bijwonen ²⁷. Dezen vergaderden binnen de barre ²⁸. Volgens tijdgenoot J. van Hese bestond de aanhang van de club voornamelijk uit jongelui en arbeiders zonder werk noch vaste bezigheden ²⁹. De clubisten zorgden er steeds voor zoveel mogelijk publiek te hebben voor hun vergaderingen en onder hen het maximum aantal aanhangers te winnen. Dit deden ze vooral door talrijke populaire, soms demagogische maatregelen af te kondigen of te eisen. Volgens een clubistisch verslag beliep het record van de clubistische aanhang 3000 personen ³⁰.

4. - De reglementen en de vergaderingen van de club ³¹.

Het eerste artikel van het clubreglement schreef voor dat het aantal leden van de club onbeperkt was. Bovendien kon in principe iedere mannelijke burger zich bij de club aansluiten. Het clubbestuur dacht er nog niet aan ook vrouwen als lid te aanvaarden ³².

Het tweede artikel bepaalde dat iedereen lid kon worden op voorwaarde dat 4 leden de aanvraag van het kadidaatlid onderschreven. Het nieuw lid verplichtte zich dan te zullen bijdragen in de onkosten van de club. Dit artikel kon als een rem op de ledenwerving toegepast worden. Het is duidelijk geïnspireerd door een analoog artikel uit de reglementen van de *Société Littéraire* ³³.

Het derde artikel was van die aard dat het de toename van het aantal

(26) L. Kervyn de Lettenhove, *Les otages de la ville de Bruges en 1793*, (Annales de la Société d'Emulation, Brugge, 1880, dl. XXXI), p. 40. Ook getuigenis van Van Huerne in het *Journal* van J.B. Coppieters 't Walland (Koninklijk museum van het leger en de krijgsgeschiedenis te Brussel): *Comme on [clubisten] a venu chez moi j'ai donné de l'argent, semblent d'en être satisfait, mais le cœur pensait bien autrement.*

(27) E. Hosten en E.I. Strubbe, *o.c.*, p. 17.

(28) Zie voor een voorbeeld in *Vaderlands Nieuws-blad*, nr. 7, p. 59 (S.B.B., nr. 4-42).

(29) E. Hosten en E.I. Strubbe, *o.c.*, p. 44.

(30) *Vaderlands Nieuws-blad*, nr. 21, p. 187.

(31) E. Hosten en E.I. Strubbe, *o.c.*, p. 109-112. Dit is een Franse vertaling van de hand van tijdgenoot J. van Hese.

(32) Slechts éénmaal zien we een vrouw op het clubpodium verschijnen. Zie verder.

(33) *Nouveau registre...*, hoger geciteerde bron.

aanhangers en sympathisanten stimuleerde. Het schreef voor dat de vergaderingen moesten doorgaan met open deuren en slechts mochten beginnen na het luiden van de werkklok, zodat ieder arbeider zou kunnen aanwezig zijn.

Het vierde artikel betrof de bestuursleden: ze zouden door de algemene vergadering en bij meerderheid gekozen worden. De voorzitter, de ondervoorzitter en de secretarissen moesten om de 14 dagen herkozen worden. Dit zou onmogelijk blijken omwille van de weinig effectieve krachten waarover de club kon beschikken.

Artikel acht beschreef de bevoegdheden van de voorzitter. Hij moest de zittingen openen en sluiten, het dagorder samenstellen en de resoluties formuleren.

Het tiende punt behelsde het delicate probleem van de bijdrage van de leden. De schatbewaarder zou van ieder lid zijn bijdrage in de onkosten van de club ontvangen. Ieder lid verplichtte zich bovendien in natura alles mee te brengen dat noodzakelijk zou blijken voor het welslagen der clubvergaderingen.

Ook waren een aantal artikels voorzien die de vergadertechniek beschreven. Ze wezen op het gebruik van een hedendaagse, democratische vergadertechniek. Zo kon ieder clublid een motie indienen en moest hij in gelijk welke vergadering over ieder onderwerp zijn mening kunnen uiten.

Toch waren de openbare clubvergaderingen zelden meer dan op voorhand ingestudeerde demagogische schijnvergaderingen, die enkel tot doel hadden het publiek zoveel mogelijk te beïnvloeden. Daarom de zo talrijke demagogische redevoeringen die zeker niet voor de fijne oren van de heren clubisten bestemd waren. Ook niet voor de clubisten was het voorlezen, tijdens de vergaderingen, uit het te Brugge verschijnende blad *Vaderlands Nieuwsblad* bestemd³⁴. Om dezelfde redenen gebeurden de vergaderingen in de volkstaal, terwijl de huistaal van veel clubisten en van de *Société Littéraire* het Frans was. Nog een andere aanwijzing in dit verband was het veelvuldig uitdelen van bier onder de toehoorders³⁵. Naast die vergaderingen bestonden er dagelijks meer intieme, private maar zeer belangrijke bijeenkomsten van de clubleiders³⁶.

We merken reeds op dat de club behoefte had aan een geschikt lokaal voor haar vergaderingen. De eerste dagen vergaderden ze in de salons van de *Société*. Die waren uiteraard weinig geschikt voor het proletarisch publiek dat de club wilde bereiken. Daarom bleven ze daar maar twee dagen en vergaderden reeds op 15 november 1792 in een zaal van de grotere stadshallen³⁷. Hoewel die zaal heelwat mensen kon bevatten, schenen de clubisten er niet tevreden. Op 27 november 1792 wilden ze hun vergaderingen verplaatsen naar de Sint-Salvatorskerk. Dit project stuitte op hevige

(34) Y. van den Berghe, *Het Vaderlands Nieuwsblad*, Biekerf, 1964, p. 311-314.

(35) Zoals bv. het tweemaal uitdelen van 60 tonnen bier. Zie *Vaderlands Nieuwsblad*, nr. 20, p. 179-180 en nr. 21, p. 187.

(36) Een aanwijzing in dit verband in het dagboek in J. van Hese. Zie E. Hosten en E.I. Strubbe, *o.c.*, p. 42: *et commença à se retirer tant du club que des autres assemblées, qu'il ne fréquenta au moins plus en public.*

(37) E. Hosten en E.I. Strubbe, *o.c.*, p. 16.

tegenkantingen van de traditionalisten en kon niet worden verwezenlijkt ³⁸. Wat later (7 december 1792) vroegen ze aan de pas verkozen traditionalistische representanten of ze mochten vergaderen in de aula van het klooster van de afgeschafte Jezuïetenorde ³⁹. Daar wilden de representanten niets van weten. Toen berustte de club in haar lot en bleef minstens driemaal per week in de stadshallen vergaderen, waar ze op 28 december, als symbool van die berusting, besloten twee kachels te plaatsen ⁴⁰.

Ook de personen die niet naar de clubvergaderingen wensten te komen, trachtten de clubisten te bereiken door sommige redevoeringen die in de club werden afgestoken te laten drukken en te verspreiden ⁴¹. Ook het *Vaderlands Nieuws-blad* maakte propaganda voor de ideeën van de club, al was het maar door de verslagen van de clubzittingen af te drukken ⁴².

Buiten de openbare en private clubvergaderingen ontmoetten de clubisten zich nog in talrijke andere organismen. Zo waren alle voorlopige *commissarissen administrateurs*, die de Franse agent Sibuet op 31 januari aanstelde om de stad te helpen besturen, lid van de club ⁴³. Ze vergaderden praktisch dagelijks vanaf 2 februari tot 29 maart 1793. Hun zittingen waren niet publiek. Ze moesten er vooral voor zorgen dat het decreet 15-XII zou toegepast worden. De verhouding tussen de club en de commissarissen waren natuurlijk opperbest ⁴⁴. Vanaf 13 februari 1793 werden de commissarissen bijgestaan door een clubistische municipaliteit. Die clubistische raad werd als het ware het uitvoeringsorgaan van de vergadering der commissarissen ⁴⁵.

III. - DE REACTIES VAN DE CLUBISTEN IN VERBAND MET VOLKSRAADPLEGINGEN EN HET AANVAARDEN VAN BESTUURSFUNCTIES

1. - *De verkiezingen van een nieuw stadsbestuur van 30 november 1792 en 1 december 1792.*

Representanten en „suppleanten” verkozen op 1-12-1792.

aantal representanten en „suppleanten” :	50	aantal clubisten onder hen:	19	werkende clubisten onder hen:	4

(38) *Ibidem*, p. 16.

(39) *Verzaemeling van de Processen Verbaele gehouden ter publieke vergaderingen van de provisionele representanten ende administrateurs van het vrije volk der stad Brugge*, Brugge, 1792-1793, p. 26, ex. bewaard in S.B.B., nr. 1405 bis.

(40) *Vaderlands Nieuws-blad*, nr. 4, p. 29.

(41) Meestal op 600 ex. zo bv. 21 november 1792 en op 4 december 1792. Zie E. Hosten en E.I. Strubbe, *o.c.*, p. 30 en p. 57-58.

(42) Y. van den Berghe, *a.c.*, p. 311-314.

(43) *Vaderlands Nieuws-blad*, nr. 15, p. 140.

(44) De processen-verbaal van de vergaderingen der commissarissen staan afgedrukt in *Verzaemeling van de Processen...*, geciteerde bron.

(45) Verslagen van de zittingen staan opgeschreven in *Resolutie Bouck van de Municipaliteijt der stad Brugge*, (16 december 1792 tot 30 fructidor III). In S.A.B.

Op 20 november 1792, drie dagen na de aankomst van de eerste Franse troepen in de stad, waren alle partijen het met elkaar eens dat een nieuw stadsbestuur zou moeten worden aangesteld. Maar de clubisten en de traditionalisten konden het niet eens worden over de manier waarop het nieuw bestuur moest worden gekozen⁴⁶. Voortaan zullen beide partijen elkaar bestrijden.

Met veel misbaar zetten de clubisten hun verkiezingscampagne in. Royalistische ruiten werden stukgegooid en het verspreiden van traditionalistische pamfletten was verboden⁴⁷. In een clubistisch pamflet, van de hand van F. Verplancke, werd het standpunt van de club uiteengezet⁴⁸. Hij kwam op voor de gelijkheid en wenste derhalve de afschaffing van alle voorrechten en privilegiën te Brugge. Ook toonde hij aan hoe de verkiezingen te Brugge zouden moeten worden georganiseerd. De clubvergadering van 23 november 1792 nam zijn plan aan en stuurde het door naar de *Wet*⁴⁹: alle mannen, ouder dan 21 jaar, zouden per wijk samenkomen en na een nieuwe wijkmeester en zijn vervanger te hebben aangesteld, één kiezer aanduiden; de 96 kiezers (dus van iedere wijk één) moesten in het stadhuis verzamelen en er 36 *provisionele administrateurs van de souvereiniteit van het volk voor de stad Brugge* verkiezen. Ieder kiezer zou daarvoor op een ondertekend briefje 36 namen moeten aanbrengen. De meest geciteerde personen zouden dienst moeten doen als *administrateurs*. Niemand zou zijn nieuwe functie mogen weigeren.

De *Wet* keurde na wat geharrewar het voorstel van de club goed en organiseerde de verkiezingen⁵⁰. De verkiezingsstrijd laaide hoog op. Haar laatste en voornaamste propagandatroef speelde de club een dag voor de verkiezingen uit. Het betrof de publikatie en meteen ook de verspreiding van de vertaling van Dumouriez laatste proclamatie⁵¹. Hierin brak Dumouriez helemaal af met de gewillige toon van zijn vorige proclamaties. Hij hekelde de Brabantse omwenteling en eiste de onmiddellijke afschaffing van alle oude instellingen, raden, constituties en privilegiën.

De uitwerking van die propagandastunt was totaal anders dan de clubisten hadden voorzien. De traditionalisten konden niet aannemen dat hun vereerde generaal Dumouriez iets dergelijks had laten afkondigen. Ze dachten dat het een clubistische vervalsing betrof⁵². Zodoende speelden de clubisten in de kaart van de traditionalisten, die nu gemakkelijk de publieke opinie tegen de club konden ophitsen.

(46) E. Hosten en E.I. Strubbe, *o.c.*, p. 26.

(47) *Ibidem*, p. 26-27 en 30.

(48) *Aenmerkingen van Uwen medebroeder...*, in S.B.B., nr. 1405/15.

(49) Het royalistisch stadsbestuur bleef voortbesturen tot dat nieuwe magistraten zouden zijn aangesteld. Zie verder E. Hosten en E.I. Strubbe, *o.c.*, p. 34-35 en *Resolutie Bouck van de Municipaliteit der stad Brugge* (30 juli 1791 tot 25 juni 1794), actum 23 november 1792. In S.A.B.

(50) *Verzaemeling van de Processen...*, geciteerde bron, p. 1.

(51) *Le général Dumouriez au peuple belge! Peuple belge vous avez entrepris une grande révolution en 1789 [...] si vous êtes dignes d'être une nation libre et souveraine. Etoit signé C. Dumouriez*. Vertaal ex. in S.A.B., Plakkaten 2de serie XXXVIII/17.

(52) E. Hosten en E.I. Strubbe, *o.c.*, p. 45.

Het valt dan ook niet te verwonderen dat de clubisten 's anderendaags een nederlaag opliepen. Ze waren dermate in de war geraakt dat ze de verkiezingen door Chépy, agent van de Franse republiek, lieten ongeldig verklaren⁵³. Chépy kondigde aan dat nieuwe verkiezingen 's anderendaags om 14 u. in de O.-L.-Vrouwkerk zouden doorgaan.

's Anderendaags greep dan de verkiezing door middel van toejuichingen plaats van 40 representanten en 10 vervangers. Zowel de traditionalisten als de clubisten stuurden er hun bezoldigde en geoefende schreeuwers op af. Men kan vermoeden hoe luidruchtig het er in de O.-L.-Vrouwkerk aan toeging⁵⁴. Het spel was zo georganiseerd dat wie de meeste *kelen* in de kerk had de partij moest winnen. De traditionalisten waren in de meerderheid en behaalden zodoende de overwinning⁵⁵. Onder de 50 verkozenen vond men maar vier actieve clubisten: de advocaten de la Villiette, Devaux en J. van Severen en koopman P. van Huele. Buiten P. van Huele waren dit stuk voor stuk voormannen van de vorige revolutie en het was nog niet duidelijk welke richting ze nu zouden inslaan. Er waren ook nog 15 andere clubisten verkozen. Dit waren echter allemaal traditionalisten, die om redenen die we vroeger reeds verklaarden, ook bij de club waren ingeschreven. In ieder geval werden tot hun ontgoocheling de ijverige clubisten van de eerste dagen zoals edelman Gaesbeke, geneesher Van den Hende, apotheker Michot, geneesheer Vermeulen en koopman Tilly niet verkozen. De vroegere clubleider B. de Deurwaerder, die de club de rug had toegekeerd, werd wél aangeduid. Toch bezat de club in de kiesvergadering genoeg invloed om de 2 fanatieke traditionalistische geestelijken die zich voorstelden, nl. Gaillard, de fameuse pastoor van Sint-Gillis en zijn collega I. van Coquelare, niet te laten verkiezen door almaardoor *Papen bas! Papen bas!* te roepen. Voor de rest troostten ze zich met de gedachte dat er weldra nieuwe verkiezingen zouden worden georganiseerd⁵⁶.

2. - De verkiezing van de Wet op 16 december 1792.

In feite waren de voorgaande verkiezingen georganiseerd om tot de aanstelling van een nieuwe municipaliteit te komen, maar de bemoeiingen van Chépy hadden alles in de war gestuurd. In plaats dat de kiezers gekozen waren, die dan de municipaliteit zouden aangesteld hebben, was men slechts gekomen tot het benoemen van 40 *provisionele Representanten*

(53) *Verzaemeling van de Processen...*, geciteerde bron, p. 2. Zie ook niet onderschreven brief van 1 december 1792 aan J. van Caloen te Gent, (Archief J. van Caloen, Kasteel te Loppem, nr. 1B. 224 bis a), en E. Hosten en E.I. Strubbe, *o.c.*, p. 64.

(54) Zie E. Hosten en E.I. Strubbe, *o.c.*, p. 48-49 en P. Verhaegen, *Journal d'événements divers et remarquables de Robert Coppieters (1767-1797)*, Brugge 1907, p. 233. Wanneer een kandidaat zich voorstelde begonnen al zijn partijgenoten *bravo, bravo* te roepen, terwijl alle tegenstanders *fourt, fourt* keelden. J. van Severen had zo geschreeuwd dat hij een week lang zich niet verstaanbaar kon maken.

(55) *Verzaemeling van de Processen...*, *o.c.*, p. 6-7.

(56) In hun brief van 1 december 1792 naar de Jacobijnse moederclub schreven de clubisten: *les cabales, les groups que commandoient les prêtres, qui par des voix feroces, etouffoient les cris perçants d'une jeunesse éclairée [...] nous obéirons a cette nomination provisoire*, afschrift in S.B.B., nr. 1405/14.

ende Administrateurs der stad Brugge en hun 10 plaatsvervangers. Niemand wist meer precies wie de municipaliteit zou moeten aanstellen. Maar van de andere kant stond één feit vast: de royalistische *Wet* kon niet langer de stad blijven besturen.

De ontmoedigde club reageerde niet. De voorlopige vertegenwoordigers hadden zodoende vrij spel en besloten dat zij zélf de nieuwe wethouders zouden aanstellen. Inderdaad er waren slechts 7 clubisten onder de 23 nieuwe wethouders. Daaronder bevonden er zich slechts 2 werkende clubisten: P. van der Plancke en de volksmenner J. Gaesbeke⁵⁷.

3. - *Verkiezingen voor het Vrije van 18 december 1792, 28 december 1792 en 11 januari 1793*⁵⁸.

Omdat het in hun lijn lag zich ook met de gebeurtenissen van buiten de enge stadsgrenzen in te laten en ook omdat ze na al die politieke nederlagen dringend een overwinning nodig hadden, besloten de clubisten de verkiezingen voor het Vrije in handen te nemen. De clubistische propagandamolen draaide weer op volle toeren. In een pamflet kwamen ze op tegen de verkwestingen van de administratie en ten voordele van vrije uitvoer van landbouwproducten. Opdat wellicht ook ieder clubist het tot representant van het Vrije zou kunnen brengen, eisten ze ook de afschaffing van de *Aristocratique distinctie van te moeten hebben 50 gemeten Vrije Pointabele Land* wat vroeger noodzakelijk was⁵⁹. Ze verspreidden ook een lijst met de namen van 62 clubistische kandidaten. Slechts 20 namen van buitenlieden bevonden er zich op die lijst⁶⁰.

Maar uiteindelijk geloofde de club zelf niet in een gunstige afloop van normale verkiezingen. Met behulp van de Fransen zorgden ze ervoor dat de goede kandidaten werden verkozen. Maar daardoor geleek het geheel meer op een kleine staatsgreep dan op een democratische verkiezing. Eerst lieten ze tijdens de normale verkiezingen op 18 december 1792 in het Landhuis van het Vrije zoveel rumoer maken dat de voorzitter de kiesvergadering moest schorsen. Onmiddellijk lieten ze na een schijnvergadering aankondigden dat de echte democratische verkiezingen nog dezelfde dag in de O.-L.-Vrouwkerk zouden doorgaan. Maar uiteindelijk kwamen ze dan toch nog in het Landhuis van het Vrije terecht — men kon in de O.-L.-Vrouwkerk niet binnen — waar de clubisten 40 *provisionele generale representanten 's Lands van den Vrijen* verkozen⁶¹. Onmiddellijk werd een ge-

(57) *Verzaemeling van de Processen...*, geciteerde bron, p. 65.

(58) Het politiek leven van het Brugse Vrije speelde zich volledig te Brugge af. De schepenen van het Vrije moesten minstens zes maanden van het jaar te Brugge verblijven. Ook veel grondbezitters van het Vrije woonden in de politieke hoofdplaats van dit gebied. De verkiezingen van het Brugse Vrije maakten deel uit van het Brugs politiek leven en de Brugse politiekers namen er aan deel. Daarom werden ze dan ook hier behandeld.

(59) Ex. van dit *Berigt* in B.R.U.G., nr. 174 A 11/13.

(60) *Naemlijste van eenige Persoonen, die men oordeelt bekwaem te zijn tot waeren het Provisioneel bestier van de Lande van den Vrijen*, ex. in B.R.U.G., nr. 174 A 11/11.

(61) Zie voor de feiten E. Hosten en E.I. Strubbe, *o.c.*, 96-97 en P. Verhaegen,

drukte naamlijst van de 40 representanten samen met een pamflet, waarin dezen zich verplichtten binnen de 14 dagen de generaliteit van het Vrije bijeen te roepen, verspreid ⁶².

De nieuwe representanten, waaronder 11 buitenlieden, waren diegenen die door de club werden voorgesteld. Maar eigenlijk bevonden er zich maar 2 overtuigde clubisten onder hen: de apotheker F. Michot en J. van Heule. Meestal waren het renteniers of grootgrondbezitters, waaronder zelfs een aantal van adellijke bloede, die over het algemeen belangen in het Vrije hadden. Al vlug zou hun politiek dan ook de club ontgoochelen. Immers ze staken het noch onder stoelen noch onder banken dat ze hun belangen in het Vrije het best dachten te kunnen behartigen door het handhaven van de oude constituties ⁶³.

Representanten van het Vrije verkozen op 18-12-1792.

aantal representanten	40
aantal representanten voorkomend op de lijst opgesteld door de club	37
aantal stedelingen onder de representanten	29
aantal landslieden	11
aantal clubisten	11
aantal werkende clubisten	2

Een veertiental dagen later grepen er opnieuw verkiezingen plaats (28-12-1792). De representanten van 18 december 1792 werden praktisch allemaal opnieuw verkozen ⁶⁴. Tot schande voor de club werden 3 clubisten waaronder clubleider F. Michot niet meer aangesteld. Dit hoefde niemand te verwonderen. F. Michot had een paar dagen voordien in de voorlopige Staten van Vlaanderen te Gent voorgesteld Vlaanderen bij Frankrijk te annexeren ⁶⁵!

o.c., p. 234-235, alsook het pamflet uitgaande van het bestuurscollege van het Vrije : *Actum den 18-12-1792 ten een uren naer noene, het eerste jaer van vrijheid en egaliteijid*, ex. B.R.U.G. nr. 174 A 11/10.

(62) In S.A.B., *Plakkaten*, 2de serie, nr. XXXVIII/21 en *Actum 18-12-1792... in de vergaederingen van de Verkiezers voor de Provisionele Generaele Representanten 's Lands van den Vrijen...*, ex. S.A.B., *Plakkaten*, 2de serie, XXXVIII/22.

(63) *Project instructie voor de generaele vergaederinge 's Lands van den Vrijen...*, ex. in B.R.U.G. nr. 174 A 11/5, waarin hun nieuwe eed : *Ik sweere [...] ende alles te doen, 't gone het gemeene Welvaeren zal verreijschen, ende de oude Constitutie van deze Lande van den Vrijen ende Graefschap van Vlaenderen zoveel mogelijk te zullen onderhouden.*

(64) *Tweede naemlijste der provisioneele representanten 's Lands van den Vrijen, bij scrutin gekozen in 't Landhuis van den Vrijen op den 28-12-1792 het eerste jaer van Vrijheid en Gelijkheid*, ex. in S.A.B., *Plakkaten*, 1ste serie, XVIII/23.

(65) Zie de getuigenis van 26-12-1792 van J. van Hese, gepubliceerd in het Brugse blad *La Patrie*, 13-11-1928, p. 4.

Municipaliteit van het Vrije aangesteld op 11-1-1793.

aantal municipalen: 20	aantal clubisten onder	aantal werkende clubis-
	heden:	ten: 0
	3	

De nieuwe representanten van het Vrije trokken zich de clubistische protesten weinig aan. Bovendien stelden ze op eigen houtje en zonder de club te raadplegen een *provisionele municipaliteit* aan⁶⁶. Een blik op de naamlijst van de nieuwe wethouders moet de bestuursleden van de club heel zeker razend gemaakt hebben. Immers onder de 20 nieuwe bewindvoerders stonder er slechts 3 ingeschreven als clubist: J. d'Haverskerke, J. Liebaert en E. de Schiere de Maelstapel. Buiten hun naam op de ledenlijst hadden die personen niets met het clubisme gemeen. Inderdaad vormden die 20 nieuwe magistraten in feite een conglomeraat van de rijkste en de meest traditionalistische grondbezitters van het Vrije, met jonker J.K. de Carnin de Stade aan het hoofd. Eens te meer had de club een verkiezingsnederlaag geleden.

De mislukking van de clubistische politiek in het Vrije was voornamelijk te wijten aan het gebrek aan overtuigde clubisten. Hun machtsgreep van 18-12-1792 mislukte omdat ze niet de geschikte personen voorhanden hadden om tot representanten aan te stellen. Ze moesten beroep doen op erzsclubisten die hen tot het resultaat brachten dat dank zij de clubistische samenzwering van 18 december 1792 uiteindelijk toch 20 reactionairen met het bestuur van het Vrije werden belast. Toch waren dezen niet lang een doorn in het oog van de clubisten. Op 31 januari 1793 werden ze door toedoen van de Franse ambtenaar Sibuet door een aantal clubistische commissarissen vervangen.

4. - *De aanstelling van commissarissen voor de stad en het Vrije op 2 februari 1793.*

De twee te Brugge verblijvende Franse commissarissen Sibuet en Gadolle ontsloegen op 2 februari 1793 zowel de representanten van de stad als die van het Vrije. Ze trachtten hun beslissing te motiveren door de onwettelijke verkiezingen nogmaals aan te vallen en bovendien de houding van de representanten te laken, die zich tegen de toepassing van het decreet 15-XII durfden verzetten⁶⁷. Dit laatste punt was de werkelijke reden waarom de representanten het moesten ontgelden. Ze verzetten zich immers hardnekkig tegen de toepassing van het decreet. Daarom zouden Sibuet en Gadolle in hun plaats betrouwbare fransgezinde personen aanstellen. Daar ze nog niet lang te Brugge verbleven, konden ze alléén op het clubbestuur beroep doen bij het samenstellen van de nieuwe lijst.

(66) *De Provisionele Municipaliteit van den Vrijen Lande van den Vrijen verkozen door de provisonale representanten van den selven Vrijen Lande den 11-1-1793*, ex. in S.A.B., Plakkaten, 1ste serie, XVIII/101.

(67) *Verzaemeling van de Processen...*, geciteerde bron, p. 190-197.

Commissarissen voor het Vrije aangesteld op 2-2-1793.

totaal:	31
aantal stedelingen onder hen:	22
aantal clubisten onder de stedelingen:	16
aantal werkende clubisten onder hen:	7
aantal oud-representanten van het Vrije:	3

Het hoeft zodoende niemand te verwonderen dat we onder de 31 door Sibuet en Gadolle aangestelde nieuwe commissarissen voor het Vrije een groot aantal clubisten aantreffen. Slechts 9 van de 31 waren bewoners van het platteland. Onder de 22 Bruggelingen stonden er minimum 16 als lid ingeschreven bij de club. Bovendien waren het nu vooral echte clubisten, voornamelijk clubleiders zoals F. Michot, Ch. Tilly (junior), J. van Huele (senior), geneesheer Van den Hende, de beruchte J. (van Zuylen de) Gaesbeke en tenslotte F. Verplancke en Delbaere die werden aangesteld.

Commissarissen voor de stad aangesteld op 2-2-1793.

totaal:	20
aantal clubisten onder hen:	14
aantal werkende clubisten:	5

Voor het stadsbestuur hadden Sibuet en Gadolle maar 20 bestuurscommissarissen aangeduid. Veertien onder hen waren zeker bij de club aangesloten. Advocaat J. van Severen en zijn collega Devaux, notaris J. Donny, koopman Denet-Ryeland en zijn collega Otho van Huele waren de clubleiders onder de nieuwe commissarissen. Maar ook I. van Coquelare, een pastoor van Sint-Salvators, en Sporkam een priester die lid was van de *Société Littéraire* maakten er deel van uit. De club deed echter alsof alle nieuwe commissarissen uit haar rangen afkomstig waren⁶⁸.

De meeste commissarissen waren echter niet tevreden met hun eervolle aanstelling. Immers de politieke omstandigheden waren zo wisselvallig dat men zich liefst zo weinig mogelijk wou compromitteren. Bovendien zou men als commissaris speciaal belast worden met de uitvoering van het alléén door de clubleiders niet-gehate-decreet 15-XII. Vele commissarissen die ofwel bang waren, ofwel niet akkoord gingen, zochten een middel om aan hun verantwoordelijkheid te ontsnappen. Zo waren er op de eerste vergadering van de commissarissen van het Vrije 21 leden op de 31 aanwezig. Tien op de 16 clubisten waren present. Bij de stadscommissarissen was de toestand al even erg: 11 afwezigen op een totaal van 20. Acht op de 14 clubisten waren aanwezig⁶⁹. Eens te meer stonden de clubleiders alléén.

(68) *Vaderlands Nieuws-blad*, nr. 15, p. 140.

(69) *Verzaemeling van de Processen...*, geciteerde bron, p. 203-204.

5. - *Aanstelling van een stadsmunicipaliteit op 13 februari 1793.*

Uit dit tekort aan betrouwbare personen zouden nog tal van andere moeilijkheden voortspuiten. Immers de nieuwe commissarissen vervingen slechts de vroegere representanten en zodoende bleef de traditionalistische municipaliteit nog een tijdje in voege. Zij waren een rem op de uitvoering van het decreet 15-XII. Daarom liet de Franse commissaris Sibuet op 11 februari 1793 aan de pas gekozen commissarissen weten dat ze een nieuwe municipaliteit mochten verkiezen. Daar er echter niet voldoende commissarissen opdaagden, liet Sibuet nog vlug een aantal personen tot *suppleant-commissaris* aanstellen. Het waren 8 personen die op dat ogenblik geen rol speelden in de Brugse politiek en dit ook niet verlangden te doen. Als uitzondering bevond zich de clubleider J. van Huele onder hen. Wanneer ze 's anderendaags de eed moeten afleggen, verschijnen er maar 4 onder hen: Beyts, Van Reynschoot, Van Wambeke en natuurlijk J. van Huele. Ook Sibuet zelf had één *suppleant-commissaris* aangesteld. Het betrof Imbert, een actieve clubist ⁷⁰.

Wie moesten ze echter tot lid van de nieuwe municipaliteit aanstellen? Bijna alle betrouwbare clubisten waren reeds tot commissaris van het Vrije of van de stad aangesteld. Andere betrouwbare kandidaten waren er niet. Hoewel het probleem bijna niet op te lossen was, kwam men op 13 februari 1793 toch reeds met een lijst voor de dag ⁷¹. Zestien op de 26 waren zeker lid van de club. Overtuigde clubisten telde men echter niet onder hen. Integendeel de meesten besloten niets van zich te laten horen. De dreiging van de Franse commissaris Sibuet, die zwoer dat hij de nieuwe municipalen die hun functie niet zouden aanvaarden zou laten opsluiten in een Franse vesting, bleef zonder uitwerking ⁷². Want de commissarissen moesten op 2 maart 1793 vijf nieuwe municipalen benoemen ⁷³.

De club trachtte zo weinig mogelijk in haar vergaderingen de aandacht te trekken op de aanstelling van de nieuwe municipaliteit. De manier waarop dat was gebeurd was immers volledig tegengesteld aan het decreet van 15-XII, dat nu juist door de municipaliteit moest worden toegepast.

6. - *Volksraadpleging aangaande de aanbechting van de stad en randgemeenten bij Frankrijk op 25 februari en 6 maart 1793.*

Bepaalde clubleiders waren van in de beginne van de Franse bezetting gewonnen voor de gedachte dat het graafschap Vlaanderen bij Frankrijk moest ingelijfd worden. Ze vonden echter zelfs in de clubkringen maar weinig begrip voor hun standpunt.

(70) *Ibidem*, p. 217-219.

(71) *Resolutie Bouck van de Municipaliteijt... (1792-III)*, geciteerde bron, actum 3 februari 1793.

(72) *Verzaemeling van de Processen...*, geciteerde bron, p. 222. Zie ook het afschrift van de verontschuldigungsbrief van de Brugse kunstschilder Ducq in *Journal van Jean-Baptiste Coppieters...*, geciteerde bron.

(73) *Verzaemeling van de Processen...*, geciteerde bron, p. 257.

Op 21 december 1792 had J.O. van Huele in de club een petitie voorgelezen gericht aan de representanten van Vlaanderen om hen te smeken van Vlaanderen een provincie van Frankrijk te maken ⁷⁴. Evenals F. Michot die ook voor dezelfde gedachte ijverde, werd hij door de clubisten niet aanhoord. De meeste clubisten dachten toen nog in een door de Fransen bevrijd onafhankelijk Vlaanderen hun politiek te kunnen opdringen. Maar toen het in 1793 bleek dat de clubisten maar een kleine minderheid vormden en dat ze zelfs met de hulp van het kleine volk niets vermochten zonder de medewerking van de Franse commissarissen en soldaten, groeide bij hen zeer snel het verlangen om met Frankrijk verenigd te worden. Dit wordt goed geïllustreerd door het feit dat de Brugse gezanten de eerste Belgen waren die aan de Franse Nationale Conventie de annexatie van België bij Frankrijk kwamen voorstellen (8-1-1793) ⁷⁵.

Voortaan zal de annexatie één van de hoofdbetrachtingen van de clubisten worden. Een paar dagen na het optreden van de Bruggelingen in de Nationale Conventie toonde F. Michot de zwakheid van de positie van de club aan. In zijn pathetische redevoering voor de club wees hij de annexatie als het enig redmiddel voor de clubisten aan. Dezen stelden onmiddellijk een smeekschrift op dat ze richtten naar de Belgische minister van buitenlandse zaken van Frankrijk Lebrun opdat hij het plan nogmaals aan de Nationale Conventie zou voorleggen ⁷⁶.

Zoals steeds startte de club nu ook met een reeks propagandamaatregelen. Zo werden de voordelen voor de Bruggelingen van de annexatie door Frankrijk in een speciale reeks debatavonden toegelicht ⁷⁷. Maar naast de traditionalisten, de geestelijken en de traditionalistische clubisten die radicaal tegen waren, hadden ook zekere overtuigde clubisten bezwaren tegen een plotse aansluiting bij Frankrijk. Deze laatsten vreesden vooral de verplichting van Franse assignaten te moeten aanvaarden ⁷⁸. Zelfs onmiddellijk na de stemming aangaande de annexatie achtte de clubist Denet-Ryeland het noodzakelijk op de gevaren van de assignaten te wijzen. Hij was trouwens erg ongerust want hij herhaalde zijn motie voor *de commissarissen administrateurs* die hem beloofden alles in het werk te zullen stellen opdat de Franse staatsschuld niet in assignaten zou worden uitbetaald. Ook de club achtte het noodzakelijk 2 afgevaardigden naar Parijs te zenden. Dezen bewakten niets meer dan wat vage beloften ⁷⁹.

De volksraadpleging aangaande de inlijving greep te Brugge plaats op

(74) *Vaderlands Nieuws-blad*, nr. 2, p. 10. Zie in dit verband ook H. Elias, *o.c.*, p. 19.

(75) *Ibidem*, nr. 8, p. 71-72.

(76) *Ibidem*, nr. 17, p. 156.

(77) *Ibidem*, nr. 19, p. 172.

(78) Een voorbeeld van die onrust, zie *Ibidem*, nr. 19, p. 172 en ook de getuigenis in een brief van 1793 van de Franse commissarissen Camus en Treillard aan de Nationale Conventie. Zie F.A. Aulard, *Recueil des actes du Comité de salut public, avec la correspondance officielle des représentants en mission et le registre du conseil exécutif provisoire*. Parijs 1889-1913, dl 2, p. 180: *Ceux qui sont patriotes [te Brugge], redoutent l'introduction des assignats, quant à l'effet rétroactif pour rembourser en cette monnaie les dettes anciennes...*

(79) *Verzameling van de Processen...*, geciteerde bron, p. 271.

25 februari 1793. Het clubbestuur had niet zonder reden die dag verkozen. Immers tijdens de vooravond waren door het clubbestuur grote feestelijkheden georganiseerd omwille van het veroveren van Breda door generaal Dumouriez. Tijdens die feestelijkheden deelden de clubisten 60 tonnen bier uit aan het volk om speciaal de aanhechting van Luik, Henegouwen en vooral Gent bij Frankrijk te vieren⁸⁰. En onder de belofte van nog meer bier nodigden de clubleiders iedereen uit om 's anderendaags naar de O.-L.-Vrouwkerk te komen om daar voor of tegen de aanhechting van Brugge bij Frankrijk te stemmen⁸¹.

De volksraadpleging werd inderdaad alléén door de club samen met de Franse commissarissen en militaire overheden georganiseerd. Er waren dan 's anderendaags alléén clubisten en een klein aantal betaalde aanhangers in de kerk aanwezig⁸². De Franse commissarissen Gadolle en Sibuet die met een groot aantal soldaten in de kerk waren opgesteld, hadden zich, gerustgesteld over de betrouwbaarheid van de kiezers, teruggetrokken. Officieel heette het dat ze de Bruggelingen vrij over hun lot lieten beslissen⁸³.

Als voorzitter van de kiesvergadering werd de leider van de club, de man van de dag (van Zuylen de) Gaebeke, aangesteld. Door het schenken van 60 tonnen bier onder de clubaanhangers was zijn populariteit erg gestegen. Als secretarissen kreeg hij clubisten van het zuiverste gehalte: O. van Huele, Genotte, Michot en Donny. Volgens de regels van de kunst zwoeren zij alvorens het referendum te laten beginnen al hun voorrechten af. Eindelijk stelde Gaesbeke na een aantal redevoeringen aan het volk de belangrijke vraag. Diegenen die verlangden dat Brugge bij Frankrijk moest geannexeerd worden moesten aan zijn linkerzijde komen staan; de anderen aan zijn rechterzijde. Zoals te verwachten kwam iedereen aan de linkerzijde van Gaesbeke staan. Van dat ogenblik af was Brugge een Franse stad!

Toch waren er opmerkingen. Namelijk die over de assignaten van Denet Reyland. Maar men merkte op dat de aanhechting bij Frankrijk al gestemd was en dat dit zonder voorwaarde was gebeurd.

Onder de overtuigde clubisten en hun aanhangers was de vreugde zeer groot en bereikte een hoogtepunt toen een vrouw in naam van alle Brugse vrouwen op het spreekgestoelte klom om haar vertrouwen in de Franse natie uit te drukken. Bovendien werd de belofte gehouden: nogmaals werden 60 tonnen bier uitgedeeld *ten behoeve van alle welpeijzende borgers deser stede, om zich gezaementlijk te diverteren, ter oorzaak van de bekomene unie met de Nationale Conventie van Vranckrijk*⁸⁴.

De clubisten van de randgemeenten konden niet achter blijven en besloten op 6 maart 1793 in de O.-L.-Vrouwkerk dat ze ook tot de Franse natie behoorden. Dat ging niet bepaald zonder moeilijkheden.

De grootste handicap was wel dat er in de randgemeenten bijna niemand te vinden was die een voorstander van de aanhechting was. De Brugse

(80) *Vaderlands Nieuws-blad*, nr. 20, p. 180.

(81) *Ibidem*, nr. 20, p. 181.

(82) P. Verhaegen, *o.c.*, p. 244.

(83) Zie het gedrukt proces-verbaal van de gebeurtenissen in S.A.B., nr 1405/5.

(84) *Vaderlands Nieuws-blad*, nr. 21, p. 187.

clubbisten hadden met behulp van de Franse commissarissen en soldaten derhalve zélf de volksraadpleging moeten organiseren ⁸⁵.

Enkele clubleiders hadden om politieke redenen de aanhechting bij Frankrijk gestemd. Ze vreesden immers van onder de voet gelopen te worden door de traditionalisten. Trouwens de aanhechting was een wens van de Franse Nationale Conventie en Luik, Henegouwen en in het bijzonder Gent, de stad die de Bruggelingen bleven navolgen, hadden de aanhechting gestemd. Belangrijke argumenten in het voordeel van de aanhechting waren de economische voordelen voor de stad Brugge. Immers door het wegvallen van de grens zou de Brugse handel met Frankrijk zeker toenemen. Dit werd op 9 maart 1793 nogmaals door Genotte luidkeels in de club verkondigd. Bovendien, zo concludeerde hij, zou Brugge eindelijk terug een grote haven worden en aan de *verdrinking* door Oostende en Gent ontsnappen ⁸⁶. Dit economisch argument leek zeer logisch en had niet alleen de handelaars onder de clubleiders aangesproken.

Andere clubbisten nog hoopten dat Brugge de hoofdplaats van een nieuw te vormen Frans departement zou worden. Om die reden hadden ze voor de aanhechting gestemd en om dit te bekomen ook werden Brugse gezanten naar de Nationale Conventie gezonden ⁸⁷.

Het volk echter was tegen de aanhechting. Zij vreesden de Franse dienstplicht ⁸⁸.

7. - *Reacties van de clubbisten in verband met het decreet van de Nationale Conventie van 15 december 1792.*

Reeds vóór het fameuse decreet bij ons bekend was, had de club onbewust reeds enkele essentiële punten van het decreet trachten te verwezenlijken. Zo hadden ze, wel tot hun nadeel, verkiezingen verkregen. Ze waren al opgekomen voor de rechten van de mens ⁸⁹. Als toepassing op die theorie verbrandden ze op 25 november 1792 op de Grote Markt de wapenschilden van de Brugse edellieden opdat geen uiterlijke tekens de menselijke gelijkheid in het gedrang zouden brengen ⁹⁰.

De clubbisten konden zonder enig voorbehoud akkoord gaan met de tekst van het decreet ⁹¹. Ze vonden er al hun projecten in terug. Weldra was de inhoud van het decreet het politiek programma van de club geworden. Het bevatte:

- 1) afschaffing van de adeldom en van alle voorrechten zowel van adel, geestelijkheid en corporaties

(85) *Ibidem*, nr. 23, p. 210 en een gedrukt pamflet in S.B.B., nr. 1405/6.

(86) *Vaderlands Nieuws-blad*, nr. 24, p. 213.

(87) *Ibidem*, nr. 27, p. 247.

(88) *Huitième volume van 't Journal van desen tegenwoordighen tijdt* [...] 13 februarij anno 1793 tot den 9 april, f. 32, bewaard in Bisschoppelijk Seminarie te Brugge, nr. S 38.

(89) E. Hosten en E.I. Strubbe, *o.c.*, p. 30 en o.a. in J. Delhaize, *La domination Française en Belgique*, Brussel 1908, dl. I, p. 347 en volg.

(90) E. Hosten en E.I. Strubbe, p. 39 en p. 58.

(91) De tekst van het decreet is al dikwijls afgedrukt; men kan het origineel vinden in *Collection générale des décrets rendus par la Convention Nationale*, Parijs 1792-1793.

- 2) de afkondiging van de volkssoevereiniteit en het afschaffen van alle bestaande autoriteiten
- 3) het volk moest onmiddellijk voorlopige bestuurders kiezen; niemand zou echter mogen kiezen of gekozen worden zonder de eed van trouw aan de gedachte van vrijheid en gelijkheid te hebben afgelegd en aan alle privilegiën te hebben verzaakt
- 4) alle goederen en bezittingen van de openbare dienst voor belastingen, van de keizer of zijn aanhangers en van alle religieuze of wereldlijke corporaties zouden onder de bescherming van de republiek en onder het beheer van de voorlopige bestuurders worden geplaatst
- 5) de voorlopige bestuurders zouden belastingen mogen heffen op voorwaarde dat de armere bevolkingsklasse ervan zou gespaard blijven
- 6) de Franse commissarissen zouden met de voorlopige bestuurders onderhandelen om maatregelen te nemen die voor de gemeenschappelijke verdediging noodzakelijk zouden blijken, om de Franse troepen te bevoorraden en de daaraan verbonden onkosten te betalen.
- 7) de Franse commissarissen zouden slechts dan verdwijnen wanneer de inwoners, na de soevereiniteit, de vrijheid en de onafhankelijkheid van het volk te hebben afgekondigd, een vrije volksregering zouden hebben gevormd
- 8) het Franse volk zou al diegenen die aan de vrijheid verzaakten, hun vorst wilden behouden en tegen de afschaffing van de privilegiën waren, als vijanden beschouwen.

Aan de clubist Donny kwam de eer toe het decreet te Brugge bekend gemaakt te hebben. Hij deed dit in de clubvergadering van 19 december 1792. J. Bogaert vond de tekst van het decreet zo belangrijk dat hij een vertaling ervan in het *Vaderlands Nieuws-blad* liet afdrukken⁹². Van dat ogenblik af liet de club het decreet niet meer los. De clubleiders zouden niet meer rusten vooraleer het decreet te Brugge toegepast zou zijn. Daarvoor zouden ze alle middelen gebruiken en geen kosten sparen!

Zoals steeds begonnen ze eerst met propaganda te maken. Talrijke malen werd de vertaling van het decreet in de club voorgelezen en gecommentarieerd. Bovendien liet de club het decreet drukken en zorgde voor de verspreiding van het pamflet⁹³. Maar de kleine hoop die de clubisten koesterden om de bepalingen van het decreet te Brugge door de onder druk gebrachte traditionalistische representanten te zien toepassen, verzwond op 28 december 1792. Die dag immers besloten de Brugse traditionalistische representanten afgevaardigden te zenden naar de voorlopige representanten van het volk van Vlaanderen, die te Gent vergaderden, opdat dezen op hun beurt gezanten naar de Nationale Conventie te Parijs zouden sturen om daar de afschaffing van het decreet te bepleiten⁹⁴. Het bleek dus al vlug dat de traditionalisten het decreet niet zouden dulden. Daarom veranderde de club van strategie.

(92) *Vaderlands Nieuws-blad*, nr 1, p. 3-6.

(93) *Ibidem*, nr. 1, p. 10.

(94) *Verzaemeling van de Processen...*, geciteerde bron, p. 101.

Omdat ze beseften dat zonder Franse hulp het decreet te Brugge geen kans had, besloten ze op 28 december 1792, na een nieuwe voorlezing van het gewraakte stuk, op hun beurt gezanten met een petitie naar de Nationale Conventie te zenden ter bevordering van de toepassing van het decreet in België⁹⁵. Die petitie werd voor ondertekening aan de clubisten en aan de soldaten van het te Brugge inmiddels opgerichte nationaal legerkorps voorgelegd. Op 2 januari 1793 vertrokken vier Brugse clubisten met die petitie naar Parijs. Het waren Gaesbeke, Van Huele de oude, Donny en Tilly⁹⁶.

Het duurde een tiental dagen vooraleer men te Brugge nieuws uit Parijs vernam. In afwachting maakten de clubisten nog wat propaganda voor het decreet. Ze hamerden vooral op het voor de kleine man zo sympathieke punt dat voorschreef dat de armere bevolkingsklassen voortaan van iedere vorm van belasting zouden gespaard blijven⁹⁷.

Het verslag van de resultaten door de Brugse clubistische gezanten te Parijs bekomen, verwekte grote vreugde in de plaatselijk clubrangen. Een eerste verslag werd voorgelezen in de clubvergadering van 12 januari 1793⁹⁸. Daaruit bleek dat de gezanten in de naam van het volk van Brugge voor de *barre* van de Nationale Conventie het gedrag van de Henegouwse afgevaardigden, die tegen het decreet kwamen protesteren, hadden gelaakt. Het volk van Brugge, zo vervolgden ze, zag slechts in een spoedige toepassing van het decreet, het middel om de samenzwering van adel, geestelijkheid en andere bevoorrechten te verijdelen. Om de toepassing van het decreet te verkrijgen moesten, steeds volgens de Brugse clubistische gezanten, speciale Franse commissarissen naar België worden gezonden. Na de toespraak van de Brugse clubisten ontspan er zich een vinnig debat in de Nationale Conventie. Vooral dank zij de tussenkomsten van Cambon, de ontwerper van het decreet, keurde de Nationale Conventie het optreden van de Brugse clubisten goed en decreeteerde dat er commissarissen naar België zouden worden gezonden⁹⁹. Na hun vruchtbare tussenkomst besloten de Brugse clubisten Tilly en Donny naar huis terug te keren. Van Huele bleef nog een tijdje en (van Zuylen de) Gaesbeke zou zeker nog tot aan het einde van de maand op zijn kosten te Parijs blijven om in te grijpen indien dit wenselijk zou blijken¹⁰⁰.

Maar het decreet zou nog vroeger dan men verwacht had plechtig en officieel te Brugge afgekondigd worden. Want op 12 januari 1793 kwamen afgevaardigden van generaal Fleers, die te Brugge resideerde, aan de club mededelen dat de generaal 's anderendaags in het openbaar het decreet zou afkondigen. Dit zou gepaard gaan met het afschaffen van tal van belastingen¹⁰¹.

De generaal deed 's anderendaags inderdaad een poging om het decreet

(95) *Vaderlands Nieuws-blad*, nr. 4, p. 27.

(96) *Ibidem*, nr. 5, p. 50.

(97) *Ibidem*, nr. 7, p. 60.

(98) *Ibidem*, nr. 8, p. 71-72.

(99) *Ibidem*, nr. 8, p. 70.

(100) *Ibidem*, nr. 8, p. 70.

(101) *Ibidem*, nr. 8, p. 70.

door de traditionalistische representanten en de municipaliteit te doen aanvaarden. Hij slaagde daar niet in. De representanten, die van zijn plannen op de hoogte waren, hadden reeds vóór het samentreffen met de generaal besloten niet toe te stemmen maar integendeel tegen een gebeurlijke afkondiging scherp te protesteren. De Bruggelingen waren slechts verplicht wetten te aanvaarden die door eigen Brugse representanten waren gestemd. Niemand, zelfs niet de Nationale Conventie, kon derhalve aan de Bruggelingen wetten opdringen¹⁰². Tegen de inhoud van het decreet durfden de representanten niet uitvaren. Ze waren dus schijnbaar alléén tegen de manier waarop het decreet aan hen werd opgedrongen. Ze publiceerden dan ook een protest dat overal in de stad uitgehangen werd¹⁰³.

Omdat de generaal zijn belofte aan de clubisten wou houden, was hij op 14 januari 1793 zélf verplicht van midden zijn soldaten en een klein aantal toejuichende clubisten het decreet af te kondigen¹⁰⁴.

Bovendien zou het clubbestuur zeer scherp reageren tegen het protest van de traditionalistische representanten. Een plakbrief van de hand van J. van Huele werd overal in de stad aangeplakt en een vertaling van de tekst werd naar de nationale Conventie gezonden. De volgende argumenten bracht hij tegen de representanten in:

- 1) de voorlopige representanten waren, omdat ze tegen het decreet opkwamen, tegen de afschaffing van de lasten die het meest drukten op de arme bevolkingsgroepen, zoals de rechten op het bier, graan, boter, zout, vlees, hout en kolen en kwamen derhalve ook op tegen de afschaffing van de privilegiën
- 2) het decreet was geen wet die door een vreemde vergadering aan de Belgen opgedrongen werd, maar een schikking waardoor het volk van Brugge in zijn natuurlijke rechten werd hersteld
- 3) vermits de clubisten voor het decreet waren, mochten de representanten niet protesteren in de naam van de bevolking van Brugge¹⁰⁵.

Maar het pamflet van de club kon niet baten. De clubisten beseften dat van een toepassing van het decreet geen sprake kon zijn zolang de traditionalistische representanten aan het bewind bleven en nog geen Franse commissarissen, belast met de toepassing van het decreet, in de stad waren toegekomen. Slechts op 28 januari 1793 arriveerden Franse commissarissen, waaronder Sibuet, in de stad.

's Anderendaags stond Sibuet reeds voor de buitengewone vergadering van de representanten. In zijn rede voor die vergadering hernam hij praktisch alle argumenten die door de clubisten waren aangewend in hun hierboven besproken aanplakbrief van 15 januari 1793. Hij legde ook de nadruk op het feit dat het niet-toepassen van het decreet vooral nadelig zou uitvallen voor de armere bevolkingsklassen. Vandaag moesten de representanten kiezen tussen de toepassing of het verwerpen van het decreet. Feite-

(102) *Verzaemeling van de Processen...*, geciteerde bron, p. 151-152.

(103) *Ibidem*, p. 159-161.

(104) *Vaderlands Nieuws-blad*, nr. 8, p. 74.

(105) *Ibidem*, nr. 9, p. 76-77.

lijk kwam het er op aan een keus te maken tussen *la domination des Français* of *l'alliance de la République Française* ¹⁰⁶.

Na zijn redevoering vroeg Sibuet aan de representanten voor altijd te willen verzaken aan de Oostenrijkse dwingelandij en in een verbond te treden met Frankrijk. De representanten stemden toe ¹⁰⁷. Het viel niet te betwisten dat ze tegen de Oostenrijkers waren. Maar het in *verbond treden* met Frankrijk kon op diverse manieren geïnterpreteerd worden. Iedereen wist wel dat de representanten tegen de aanhechting van Brugge bij Frankrijk waren.

Voortbouwend op die eerste toegeving van de representanten stelde Sibuet voor dat ze hun protest tegen het decreet zouden intrekken. De clubistische representant Delvaux steunde dit voorstel maar hij kon slechts een vijftal representanten overtuigen ¹⁰⁸. Maar onder druk van de clubisten, die zich in de vergaderzaal bevonden, stemden de representanten uiteindelijk toe ¹⁰⁹. Daarna kon Sibuet een derde punt voorstellen, nl. dat afgevaardigden van de representanten zouden worden aangesteld om met hem over de uitvoering van het decreet te onderhandelen. Ze konden niets anders doen dan ook dit derde voorstel goedkeuren en stelden negen personen, waaronder alle clubistische representanten, tot onderhandelaars aan. Daarna liet Sibuet in het proces-verbaal vermelden dat de representanten volledig vrij al die beslissingen genomen hadden ¹¹⁰.

Een paar dagen werd de strijd in verband met het decreet gestaakt. Dit was op 31 januari en op 1 februari 1793 tijdens het bezoek van Dumouriez aan de stad. Maar pas was Dumouriez uit Brugge vertrokken of Sibuet ontsloeg de representanten die, ondanks hun toegevingen, hardnekkige tegenstanders van het decreet bleven. In hun plaats benoemde hij voorlopige commissarissen, die hij uit de rangen van de club recruteerde. In zijn rede tot de nieuwe *commissarissen administrateurs* betoogde Sibuet dat hun eerste en voornaamste taak er moest in bestaan het decreet af te kondigen en toe te passen opdat het Brugse volk eindelijk van de weldaden van de vrijheid en de gelijkheid zou kunnen genieten. Hij zou alvast met enkele commissarissen beginnen met het opmaken van een lijst van de goederen, die aan de Oostenrijkse administratie toebehoorden ¹¹¹.

Tezelfdertijd verbleven de Brugse clubistische afgevaardigden nog steeds te Parijs. Na hun optreden in de Nationale Conventie brachten ze een bezoek aan Lebrun, de Franse minister voor buitenlandse zaken die van Belgische afkomst was. Ze kregen van hem de stelligste verzekering dat het decreet, ondanks het protest van generaal Dumouriez, in België zou afgekondigd worden ¹¹². Hun verontwaardiging was zeer groot wanneer ze ver-

(106) *Au nom de la République Française, Sibuet commissaire civil du pouvoir exécutif de France aux administrateurs provisoires de la ville de Bruges*, ex. in S.A.B., Plakkaten, 1ste serie, XVIII/25.

(107) *Verzaemeling van de Processen...*, geciteerde bron, p. 182.

(108) L. Kervyn de Lettenhove, *Les otages de la ville de Bruges en 1793* (Annales de la Société d'Emulation, Brugge, 1880, dl. XXXI), p. 6.

(109) *Ibidem*, p. 7.

(110) *Verzaemeling van de Processen...*, geciteerde bron, p. 183.

(111) *Ibidem*, p. 202.

(112) *Vaderlands Nieuws-blad*, nr. 10, p. 83-84.

namen dat afgevaardigden van de representanten van de provincie Vlaanderen voor de Nationale Conventie de afschaffing van het decreet zouden komen bepleiten. In een open brief gericht aan de *Moniteur Universel* betoogden Gaesbeke en J.O. van Huele dat de afgevaardigden bedriegers waren die moesten worden gestraft. De werkelijkheid was helemaal anders. Het volk van Vlaanderen smachtte naar de toepassing van het decreet ¹¹³. Omdat ze beseften dat de strijd voor het decreet voortaan te Brugge zou gestreden worden, alle wettelijke schikkingen waren immers getroffen en moesten alleen nog ter plaatse uitgevoerd worden, keerden de beide Brugse clubisten naar hun stad terug ¹¹⁴.

Te Brugge poogden de clubistische commissarissen een begin te maken met de uitvoering van het decreet. Dat zou niet zo gemakkelijk gaan. Immers heel wat *commissarissen administrateurs* lieten zich op de eerste vergaderingen niet zien. Reeds op de eerste vergadering van de commissarissen was het decreet voorgelezen geworden, terwijl Sibuet nogmaals herhaalde dat ze zich vooral met het decreet moesten bezighouden. Blijkbaar omdat men er toch iets moest mee aanvangen besloot men met eenparigheid van stemmen het bewuste decreet nogmaals te laten drukken ¹¹⁵. Op de volgende vergaderingen, die van 4 februari en 5 februari 1793, zweeg men in alle talen over het decreet. Dit kwam omdat Sibuet niet aanwezig was.

Iedereen wist dat, hoewel de stad vol Franse soldaten was, men onmogelijk het punt dat voorschreef alle goederen van zowel geestelijke als wereldlijke verenigingen in beheer te nemen, kon uitvoeren zonder een kleine revolutie uit te lokken. Daarom verlangden diegenen die de meeste verantwoordelijkheid zouden moeten dragen, nl. de voorzitter van de commissarissen Lauwereyns de Diepenhede en J. Donny, de secretaris, hun functie aan anderen over te laten. Niemand wou hun taak overnemen en ze moesten nog minstens acht dagen op hun post blijven ¹¹⁶.

Maar in de club werd men ongeduldig. Aan de druk van de club konden de clubistische commissarissen uiteindelijk niet weerstaan. Van Severen stelde voor dat ze zich zonder uitstel met het decreet zouden bezighouden, zonet zouden de Franse soldaten dit doen en daar zouden tal van onheilen uit kunnen voortvloeien. De commissarissen gaven aan Van Severen en aan Busschop alvast de taak een proclamatie op te stellen, terwijl Van Overloope en Van Huele belast werden met het opmaken van een lijst van alle verenigingen van de stad (6 februari 1793) ¹¹⁷. Wanneer Van Severen en Busschop hun proclamatie hadden opgesteld maakten ze die, op raad van Sibuet, niet aan de traditionalistische municipaliteit over. Daarom moesten de commissarissen maar zelf het decreet proclameren en aan de commandant om militaire bijstand verzoeken ¹¹⁸. Dit alles werd 's anderendaags uitgevoerd ¹¹⁹. De proclamatie van het decreet vormde natuurlijk de ge-

(113) *Ibidem*, nr. 15, p. 142-144.

(114) *Ibidem*, nr. 16, p. 147.

(115) *Verzaemeling van de Processen...*, geciteerde bron, p. 204.

(116) *Ibidem*, p. 209.

(117) *Ibidem*, p. 210-211.

(118) *Ibidem*, p. 214.

(119) P. Verhaegen, *o.c.*, p. 242.

schikte aanleiding om het in de clubvergadering nogmaals over het decreet te hebben. Gaesbeke deed dat op de traditionele clubmanier: het decreet zou met zich meebrengen dat het gewone volk nooit meer belastingen zou moeten betalen. Het hoeft helemaal geen betoog dat de woorden van Gaesbeke *smaekelijk zijn aengenomen* ¹²⁰.

Op 9 februari 1793 was het de derde keer dat het decreet te Brugge op plechtige wijze werd afgekondigd. Het moest echter nog toegepast worden. Daar begonnen de commissarissen op 11 februari 1793 mee. Eerst zouden ze de kerkgoederen inventariseren. Maar het kwam soms tot hevige incidenten zoals in de O.-L.-Vrouwkerk ¹²¹. Daarna durfden de commissarissen uit eigen beweging niets meer voor het decreet doen. Sibuet moest herhaalde malen aandringen opdat ze alle administraties en tribunalen die tegenstrijdig waren met het decreet zouden afschaffen ¹²². Wat de commissarissen bezielde was dat de stad zo vlug mogelijk bij Frankrijk zou geannexeerd worden en dat zij eveneens met spoed hun verantwoordelijkheid aan anderen zouden overlaten. Daarom stelden ze op 21 maart 1793 een motie op, die ze naar de afgevaardigden van de Nationale Conventie te Brussel zonden en ook naar generaal Dumouriez, waarin ze beweerden dat ze in het uitoefenen van hun functie vele moeilijkheden ondervonden omdat ze niet door het volk waren aangesteld. Ze vroegen ook dat een nieuwe municipaliteit zou worden aangesteld ¹²³.

Op het ogenblik dat de Brugse commissarissen hun motie opstelden ging het de Fransen niet zo goed voor de wind. Oostenrijkse troepen waren het land binnengedrongen. Het was ook bekend dat er grote onenigheid bestond tussen Dumouriez en de Nationale Conventie ¹²⁴. Typisch was wel dat de Brugse clubisten zowel naar de Nationale Conventie als naar Dumouriez gezanten zonden ¹²⁵. Ze wisten nog niet wie van beide partijen het ten slotte zou halen! Maar een week later stonden de Oostenrijkers terug in het land. De droom van de clubisten dat Brugge deel van Frankrijk zou uitmaken, ging dus voorlopig niet in vervulling.

IV. - REACTIES VAN DE CLUBISTEN IN VERBAND MET EEN SOCIALISERENDE POLITIEK

De club bestond voor het grootste deel uit gegoede burgers. Ze waren echter niet voldoende in aantal om een determinerende rol te kunnen spelen in de Brugse politiek. Trouwens de burgerlijkheid van de meeste leden verminderde het dynamisch karakter van hun groep. Om hun macht te ver-

(120) *Vaderlands Nieuws-blad*, nr. 16, p. 149.

(121) *Ibidem*, nr. 20, p. 179. De club schreef het incident toe aan *slechtpeijnzende Priesters*.

(122) *Verzaemeling van de Processen...*, geciteerde bron, p. 251 en 274.

(123) *Ibidem*, p. 290.

(124) De brief van Dumouriez aan de Nationale Conventie van 12-3-1793 werd vertaald en afgedrukt in het *Vaderlands Nieuws-blad*, zie *Ibidem*, bijvoegsel bij nr. 27, p. 239-244.

(125) Als clubisten hadden de commissarissen de politiek van de Nationale Conventie moeten steunen.

groten moesten ze beroep doen op dat gedeelte van de Bruggelingen dat niet onmiddellijk onder de controle van de traditionalisten stond. Het was dat vlottende deel van de massa waarop beide partijen invloed trachtten uit te oefenen ¹²⁶. De club trachtte die meestal arme mensen voor haar te winnen door het voeren van een sociale politiek die dikwijls louter van demagogische aard was.

De eerste daad van de club in die zin, bestond in het verbranden van de wapenschilden van de Brugse edellieden (16 november 1792) ¹²⁷. In theorie bevorderde die daad de gelijkheid onder de burgers en het kleine onderdrukte volk zal met plezier naar het vertoon gekeken hebben. De gelijkheid werd ook bevorderd door de afschaffing van het livrei, dat zij die het droegen uitsloot uit alle publieke bijeenkomsten zoals voorstellingen in de schouwburg en openbare feestelijkheden (18 november 1792) ¹²⁸.

1. - *Actie voor het afschaffen van allerlei lasten en taksen.*

Tijdens het Oostenrijks regime werden talrijke en allerhande stadsbelastingen opgelegd. Het lag voor de hand dat de clubisten daar orde verlangden in te brengen. De clubistische opinie in dit verband vinden we kernachtig uitgedrukt in het schimpgedicht: *De thien gebooden van de goede reden*, waarin we de volgende strofe aantreffen:

*Belastingen! Kent daer van vast
t' gebruik, d'oorsaek en d'overlast;
mest noijt daer mē de ledigheijd,
maer waekt al sonder onderscheijd* ¹²⁹.

Die banale strofe geeft uitdrukking aan een democratische gedachte, die waarschijnlijk door de meeste clubisten gedeeld werd, nl. toepassen van een zekere controle op de inkomsten en de uitgaven van de stedelijke financiën. Dit zou een degelijk en verwezenlijkbaar programmapunt voor de clubisten kunnen worden. Maar ze gingen er niet op in. Ze dachten wellicht dat dit punt niet demagogisch genoeg was.

Maar het waren de traditionalistische representanten die op 13 december 1792 alle privilegiën en vrijstellingen op de stadsrechten afschaften ¹³⁰. Door die democratische maatregel was de volledige stadsmagistraat en waren ook al de geestelijken aan de stadsrechten onderworpen. Hoewel de belastingen voor niemand werden verlaagd, werd het decreet van de representanten door de volksklasse erg toegejuicht. Als revanche wou de club nu uitpakken met iets dat erg in de smaak van haar aanhangers en de vlottende massa van kleine luiden zou vallen: de afschaffing van het taprecht. Het decreet van 15-XII was vanaf 10 december 1792 door de club-

(126) J. Van Hese beschreef die vlottende massa als volgt: *Un tas de jeunes gens, d'ouvriers sans occupation en sans état fixe*, zie E. Hosten en E.I. Strubbe, *o.c.*, p. 44. Wat verder in zijn getuigenis van 25-12-1792 in *La patrie* van 3-11-1928: *la canaille de la ville*.

(127) E. Hosten en E.I. Strubbe, *o.c.*, p. 29.

(128) *Ibidem*, p. 25.

(129) *Ibidem*, p. 59.

(130) *Verzaemeling van de Processen...*, geciteerde bron, p. 44.

isten bekend. Het schreef de afschaffing van alle belastingen voor en ook dat de eventuele nieuwe lasten alléén door de rijken moesten gedragen worden. Dit programma was te algemeen en scheen voorlopig niet verwezenlijkbaar. Daarom beperkte de club er zich toe de afschaffing van het taprecht te eisen ¹³¹.

Dat hij, die pleitte voor de afschaffing van het taprecht, graag aanhoord werd, valt niet te betwijfelen. Dit voelden de clubisten en maakten er gretig gebruik van. Ongelukkig lieten de representanten hun niet de kans langdurig van die stunt gebruik te maken. Want ze schaften reeds op 3 januari 1793, samen met het maaldereijrecht, het taprecht af ¹³².

Er restte nu de club niets anders meer dan te ijveren voor de algehele toepassing van het decreet en wanneer dan eindelijk de clubistische commissarissen aan de macht waren konden dezen niets anders dan alle stadsrechten voorgoed afschaffen (7 februari 1793) ¹³³.

2. - Actie in verband met de panden.

Op 7 februari 1793 schaften de clubistische commissarissen alle stadsrechten af. De club had nu behoefte aan een andere stunt om haar aanhangers te blijven interesseren. Reeds dezelfde dag kwam Genotte met een aantrekkelijk voorstel voor de pinnen. Hij stelde voor dat men alle panden die tijdens het Oostenrijk regime in de *Berg van Barmhartigheid* geplaatst waren voor leningen minder dan 6 gulden, gratis en zonder de minste vorm van interest zou terugschenken. Genottes voorstel viel in goede aarde want het werd onmiddellijk door de club aangenomen ¹³⁴. Ze brachten het voorstel over aan de clubistische *commissarissen administrateurs* die het zouden uitvoeren. De commissarissen die eerst wilden weten hoe het er in de *woeker* werkelijk voorstond, schreven een brief naar de *Berg van Barm-*

(131) *Ibidem*, p. 87.

(132) De hier volgende gegevens komen uit de minuten van de statistieken die in december 1792 opgemaakt werden, bewaard in S.A.B., E.I., 1793, nr. 311. Van september 1788 tot oktober 1789 bracht het taprecht aan de stad 9.263 gulden op. Het taprecht was een voor $\frac{3}{4}$ stedelijke en voor $\frac{1}{4}$ provinciale belasting op het bier. De herbergiers moesten per ton 16 stuivers en 1 denier als taprecht betalen. Ieder burger die rechtstreeks maar dan per ton bier aan de brouwer kocht, moest 6 stuivers en 6 deniers als belasting afstaan. Sommige bevoorrechten hadden als tarief 4 stuivers en 5 deniers, terwijl de geestelijken maar 2 stuivers en 10 deniers per ton moesten betalen. Er waren natuurlijk ook nog een aantal vrijgestelden zoals de burgemeesters, de bisschop en anderen die helemaal geen taprecht hoefden te betalen. De belasting op het taprecht drukte vooral zwaar op de lagere bevolkingsklassen omdat die mensen het bier niet rechtstreeks per ton aan de brouwer konden kopen, maar verplicht waren hun voorraad in de herbergen op te doen en dit per stoop. Met de lasten erbij betaalde men 5 stuivers per stoop. Zonder belasting zou het bier maar 4 stuivers per stoop kosten. Ter vergelijking: het loon van een arbeider bedroeg tussen 10 en 15 stuivers per dag. Zie ook *Verzaemeling van de Processen...*, geciteerde bron, p. 124.

(133) *Ibidem*, p. 212.

(134) *Vaderlands Nieuwsblad*, nr. 16, p. 147. Waarschijnlijk geïnspireerd aan het Gentse voorbeeld, zie J.E. Neve, *Gand sous la domination Française 1792-1814*, Gent 1927, p. 17.

*hartigheid*¹³⁵. Het antwoord liet niet op zich wachten. 's Anderendaags reeds moesten de commissarissen tot hun spijt besluiten dat het voorstel van de club onuitvoerbaar was. Het zou aan de *Berg van Barmhartigheid* ongeveer 200.000 gulden kosten. Dit bedrag was te aanzienlijk¹³⁶. Lichtvoet, die dat bericht 's avonds aan de clubvergadering moest mededelen, stond dan ook in een uitermate delicate positie. Hij kon de commissarissen niet beschuldigen, het waren immers ook clubbisten. De clubmotie intrekken was hem ook onmogelijk. Daarom beschuldigde hij de administratie van de *Berg van Barmhartigheid* terwijl hij beloofde dat de club een onderzoekscommissie zou aanstellen die alles in orde zou brengen¹³⁷. Ook de clubcommissie moet hebben ingezien dat het voor de *Berg van Barmhartigheid* onmogelijk zou zijn 200.000 gulden te verliezen aan die pandenzaak. Daarom trachtten de clubleiders de aandacht van die zaak af te leiden. Zo repten ze er van 10 februari tot 28 februari 1793, althans in de openbare clubvergaderingen, geen woord over. Maar de clubaanhangers vergaten de motie niet en eisten een verklaring. Donny, een clubbistische commissaris, die ook een onderzoek had ingesteld moest de clubaanhangers tot wat geduld aansporen. Hij zon op uitstel en deelde mee dat het nog veertien dagen zou duren vooraleer de panden zouden kunnen gelost worden (28 februari 1793)¹³⁸.

Op 1 maart 1793 deelde Donny aan de bevolking langs de *commissarissen administrateurs* om mee dat men zou trachten zo snel mogelijk de zaak tot een goed einde te brengen¹³⁹. Wat de ons onbekende Ely 's anderendaags in de club betoogde, zullen de clubleiders niet graag aanhoord en maar moeilijk kunnen mooiipraten hebben. Hij zei dat men in Gent alle panden voor leningen onder de zes gulden terugschonk. Ely hoorde dat men dit ook te Brugge zou doen. Bij het publiek kende de interventie van Ely geweldig veel succes. De clubleiders konden onmogelijk zo maar de illusies van hun aanhangers stukslaan. Maar toch verlangden ze het officieel proces-verbaal van die bewuste clubzitting reeds enigszins te nuanceren: (de panden zouden teruggeschonken worden) *voor zoo veele de mogelijkheid daer van konde gevonden worden*¹⁴⁰.

Ondertussen trachtten de verantwoordelijke clubleiders de zaak zoveel mogelijk toch nog op de lange baan te schuiven. Zo kwam Busschop op 7 maart 1793 voor de commissarissen verklaren dat hij 's anderendaags over de pandenzaak rapport zou uitbrengen¹⁴¹. Na het voordragen van dit verslag besloten de commissarissen, ten einde raad, de kwestie aan de Franse commissaris Sibuet over te maken¹⁴². De club knoopte daar alvast een hoopvolle interpretatie aan vast. J. van Huele erkende op 9 maart 1793 de nu niet meer weg te cijferen moeilijkheden in verband met de pandenzaak. Maar alles zou in orde komen want men had geschreven naar de Nationale

(135) *Verzaemeling van de Processen...*, geciteerde bron, p. 214.

(136) *Ibidem*, p. 215.

(137) *Vaderlands Nieuws-blad*, nr. 16, p. 148.

(138) *Verzaemeling van de Processen...*, geciteerde bron, p. 250.

(139) *Ibidem*, p. 252.

(140) *Vaderlands Nieuws-blad*, nr. 23, p. 204.

(141) *Verzaemeling van de Processen...*, geciteerde bron, p. 263.

(142) *Ibidem*, p. 265.

Conventie! Toch deed J. van Huele nog een andere belofte: men zou waarschijnlijk de panden onder de 2 gulden uitkeren¹⁴³. En alsof hij beseftte welk gek figuur de club sloeg, kwam Gaesbeke in de club betogen dat beloften in verband met de pandenzaak alléén niet voldoende waren; er moest ook iets gedaan worden¹⁴⁴. Zijn tussenkomst had voor gevolg dat er voorlopig in de club niets meer beloofd werd. In zijn grote redevoering van 16 maart 1793, in feite een apologie van de club, raakte Lichtvoet de zaak, zij het dan ook maar heel even aan. Hij zou graag zien dat alle panden voor kleine leningen zouden worden teruggeschonken. Bovendien deed hij het interessante voorstel uit de 2 bestaande *bergen* één sterk nieuwe *Berg van Barmhartigheid* te maken¹⁴⁵. Hij klaagde vooral het verschil aan dat er bestond tussen de *Berg van Barmhartigheid* en de *Waarachtige Berg van Charitate*. Deze instelling leende geld uit zonder daar interest voor te vragen, maar haar tussenkomsten waren erg beperkt. Lichtvoet dacht dat de erg nuttige activiteiten van die *berg* zouden kunnen uitgebreid worden indien de bestuurders ervan het kapitaal waarover ze beschikten niet aan bepaalde vrienden uitleenden zonder daar interest voor te vragen. Lichtvoet stelde dus voor dat men beide *bergen* zou verenigen en die nieuwe *berg* geld te laten lenen in ruil voor panden zonder daar echter interest voor te vragen. Dit was een zeer sociaal en constructief voorstel. De tijd ontbrak echter om het uit te voeren!

3. - *Andere socialiserende acties van de club.*

Een interessant voorstel werd ingediend in de clubvergadering van 14 december 1792. Men stelde voor een magazijn op te richten waarin men rogge zou opslaan die dan bij een eventuele misoogst aan schappelijke prijzen zou worden verkocht. Men wou dus een maatregel treffen tegen het hamsteren¹⁴⁶. Op 3 januari 1793 werd dit voorstel, onder de vorm van een motie voorgesteld door Donny, met algemeenheid van stemmen in de club aanvaard¹⁴⁷. We vinden echter geen spoor van uitvoering van dit project.

Trouwens de club voelde meer voor voorstellen die onmiddellijk realiseerbaar waren en die een min of meer demagogisch karakter bezaten. Zo waren ze erg te vinden voor de motie van Genotte, die op 16 februari 1793 in de club pleitte opdat de lading van het door Sibuet aangeslagen schip onder het arme volk zou verdeeld worden¹⁴⁸. Op 9 maart 1793 hernam hij dit thema in de club en liet hij acht burgers aanstellen die de uit rogge bestaande lading eventueel zouden verdelen¹⁴⁹. Gaesbeke, die lid was van dit comité, stelde op 12 maart 1793 voor de rogge door de wijkmeesters aan de behoeftigen van hun wijk te laten uitdelen. Dit voorstel werd aan-

(143) *Vaderlands Nieuws-blad*, nr. 24, p. 213.

(144) *Ibidem*, nr. 24, p. 214.

(145) *Ibidem*, nr. 27, p. 248.

(146) E. Hosten en E.I. Strubbe, *o.c.*, p. 86.

(147) *Vaderlands Nieuws-blad*, nr. 6, p. 52.

(148) *Ibidem*, nr. 18, p. 165.

(149) *Ibidem*, nr. 24, p. 214.

genomen¹⁵⁰. Maar uiteindelijk kwam daar niets van terecht. De club verkocht de rogge om daar de schulden van de club mee te kunnen betalen¹⁵¹.

Ook om de burgers die Franse soldaten moesten huisvesten waren de clubisten bekommerd. Ze stelden voor dat alléén de geestelijken zouden belast worden met het logeren van Franse soldaten. Uiteindelijk had die clubinterventie voor gevolg dat de armere burgers zoveel mogelijk van het huisvesten van Franse soldaten ontslagen werden¹⁵².

Genotte bezorgde de club het idee voor het voeren van een actie ten voordele van de invaliden van de Brabantse omwenteling. De bedoeling ervan was dubbel: de menslievendheid van de club in het daglicht stellen en anderzijds het bekritisieren van de geestelijkheid. Om dezelfde reden kwamen ze ook op voor allerlei politieke en andere gevangenen.

Ook de werkloze scheepstimmerlui konden zich verheugen in de belangstelling van de club ten overstaan van hun probleem. In de clubzitting van 24 februari 1793 stelde Genotte voor door de Brugse scheepstimmerlieden, voor rekening van de stad en het Vrije, twee kapers te laten bouwen. Maar Gaesbeke, die met meer realistische en minder krijgsvruchtige plannen bezielde was, beaamde dit voorstel niet. Zijn motie, welke ten slotte werd aangenomen, bestond erin de stad en het Vrije elk een koopvaardij-schip te laten bouwen om die naar de Franse eilanden te doen varen en er winstgevendende handelsactiviteiten te laten verrichten. Die vaartuigen zouden *Vrijheid en Gelijkheid van Brugge* heten¹⁵³. De clubisten en hun aanhangers verwachtten veel van dit plan want onder toejuichingen bracht De Graeve op 28 februari 1793 dit voorstel opnieuw te berde. Maar hij beseftte dat de zaak niet onmiddellijk haar beslag zou krijgen en om die werklozen toch arbeid te verschaffen stelde hij alvast voor de volgende herstellingen aan de *barges* (van Brugge naar Gent) in Brugge te laten uitvoeren¹⁵⁴. De twee laatste herstellingen waren immers te Gent gebeurd. Dit voorstel maakten ze over aan de commissarissen die er Sibuet toe bewogen de *bargie van reserve* van uit Gent naar Brugge over te brengen om, indien een herstelling noodzakelijk zou blijken, die te laten uitvoeren door de Brugse scheepsbouwers¹⁵⁵.

De club hield zich sporadisch nog met talrijke andere problemen bezig. Een zeer democratisch en vooruitstrevend voorstel werd op 17 december 1792 geuit door J. van Huele. In een heftige toespraak tegen de geestelijken, stelde hij voor dat men al hun geld en bezittingen zou afnemen en daarmee scholen stichten die aan iedereen gratis onderwijs zouden verschaffen. Zo zou iedereen dezelfde opvoeding krijgen gebaseerd op de principes van gelijkheid en broederlijkheid en zodoende zou iedereen ook toegang kunnen krijgen tot alle staatsambten¹⁵⁶. Later zou men het in de

(150) *Ibidem*, nr. 25, p. 211.

(151) *Huittième volume van 't Journal...*, geciteerde bron, f. 68-69.

(152) *Verzaemeling van de Processen...*, geciteerde bron, p. 207 en P. Verhaegen, *o.c.*, p. 245.

(153) *Vaderlands Nieuws-blad*, nr. 20, p. 180-181.

(154) *Ibidem*, nr. 22, p. 195.

(155) *Verzaemeling van de Processen...*, geciteerde bron, p. 256.

(156) E. Hosten en E.I. Strubbe, *o.c.*, p. 93.

club nooit meer over het onderwijs hebben. Die voorstellen waren vooral nodig geweest om het betoog van J. van Huele tegen de geestelijkheid wat te stofferen.

Al die sociale maatregelen vonden de clubisten noodzakelijk om zoals Lichtvoet het uitdrukte (16 maart 1793): *den werkman de vrugten te doen genieten van zijn dierbaar zweet*¹⁵⁷. Want de clubisten wilden zich uitgeven als de onbetwiste verdedigers van de kleine lieden.

V. - DE REACTIES VAN DE CLUB NAAR BUITENUIT

De Brugse clubisten hadden veel beleefdheidscontacten met de Jacobijnse zusterclubs te Parijs en te Rijsel. Ook stelden ze zich niet tevreden met alléén maar te Brugge aan actie te doen. Ze verlangden ook hun ideeën naar de dorpen rond Brugge uit te dragen. Zo vertrokken in de morgen van 13 december 1792 vier Brugse clubisten, Gaesbeke, Michot, J. Donny en Tilly naar Oedelem om daar een club te gaan stichten. Ze deden dit zagezegd op uitnodiging van Roelants, een plaatselijk griffier¹⁵⁸. Rond die periode trokken drie andere clubisten: B. de Deurwaerder, IJsenbrandt en Liebaert naar Dudzele. J. van Hese verhaalt hun wedervaren aldaar. Zo lezen wij dat de clubisten zich te Dudzele onmiddellijk naar Lieven Cattoor, een oud-hoofdman, begaven om te vragen hen in het oprichten van een club behulpzaam te zijn. L. Cattoor antwoordde dat hij niet goed wist wat een club feitelijk was, maar met behulp van een paar flessen wijn wisten de Brugse clubisten Cattoor van de noodzakelijkheid van een club te Dudzele te overtuigen¹⁵⁹. Ook te Moerkerke werd een club gesticht¹⁶⁰.

De Brugse moederclub zou haar dochterclubs niet loslaten. Wanneer deze iets belangrijks deden, werd dat steeds door het Brugse clubbestuur in haar vergadering afgekondigd en er verscheen een verslag in het *Vaderlands Nieuws-blad*. Zo gebeurde het ook wanneer de Oedelemse club plechtig afkondigde dat de rechten van het Oostenrijks Huis op Oedelem van dat ogenblik af vervallen waren verklaard en dat de feodaliteit aldaar was afgeschaft¹⁶¹. De Oedelemse club scheen in volle groei want Lichtvoet verklaarde op 31 december 1792 dat de clubisten van Oedelem volledig achter die van Brugge stonden en dat men eventueel op 200 gewapende

(157) *Vaderlands Nieuws-blad*, nr. 27, p. 248.

(158) E. Hosten en E.I. Strubbe, *o.c.*, p. 79.

(159) *Ibidem*, p. 79-80: *le club [Dudzele] étant établi, tourmenta dans la suite tellement son bon homme de curé, que le grand plaisir et la joie que celui-ci avait montré à l'arrivée des Français dans le pays, ce changèrent subitement dans un tel état mélancolique, que le rondeaux curial perdit tout l'embonpoint qu'il avait précédemment gagné, en vidant le verre à la santé des Français et à leurs heureuse apparition dans le pays.*

(160) A. Viaene, *De Jacobijnenclub van Moerkerke, 1792-1793*, Biekorf 1961, p. 97-102.

(161) E. Hosten en E.I. Strubbe, *o.c.*, p. 93, en *Vaderlands Nieuws-blad*, nr 1, p. 1.

inwoners van Oedelem kon rekenen om de *Vrijheid en Gelijkheid* te verdedigen ¹⁶².

De Brugse club werd aanzien als een soort van revolutionaire lichtbaken voor het Brugse Vrije. Tal van landslieden kwamen bij de Brugse clubisten instructies vragen om in hun woonplaats ook een club op te richten. Maar het bleef de clubs in het Brugse Vrije niet voor de wind gaan. Onder de leiding van de geestelijkheid ontstond er een groot verzet tegen de bestaande clubs. De gevolgen lieten niet op zich wachten. Tal van clubs smeekten de Brugse moederclub om hulp. Dudzele vroeg op 19 januari 1793 militaire steun-¹⁶³. Rond die tijd kwam zich ook een inwoner van Diksmuide beklagen. Zijn stadsgenoten bedreigden hem omdat hij ook een club wou oprichten¹⁶⁴. Ook de club te Woumen had behoefte aan bijstand¹⁶⁵. Lichtervelde schreeuwde ook om hulp¹⁶⁶. Wat later herhaalden ze hun oproep¹⁶⁷. Zelfs de bloeiende Moerkerkse club geraakte in moeilijkheden en verzocht om gewapende mannen en enige leden van de Brugse club om zich te kunnen reorganiseren¹⁶⁸. De Brugse clubisten gaven daar gevolg aan en zodoende verschenen 4 Bruggelingen op de zitting van 15 februari 1793 van de Moerkerkse club. Het was voor hen een gelegenheid om de geestelijkheid eens te meer over de hekel te halen¹⁶⁹.

Met Gent, zusterstad en hoofdstad van Vlaanderen, onderhield de Brugse club minder contacten dan men redelijker wijze zou kunnen verwachten. Onrechtstreekse contacten waren er wel. Zo bevonden er zich ook clubisten onder de afgevaardigden van de voorlopige representanten hetzij van de stad hetzij van het Vrije, bij de *provisionele commissie van de Representanten van Vlaanderen*. De Bruggelingen speelden in die commissie geen al te grote rol. Toch gingen ze er wel graag naartoe. Wanneer ze er het woord voerden, dan was dat meestal om geld te vragen¹⁷⁰. Soms bemoeiden de Brugse clubisten zich met hetgeen te Gent gebeurde. Wanneer ze hoorden dat de representanten er het decreet niet goed toepasten, besloten ze de Nationale Conventie daarvan op de hoogte te stellen¹⁷¹.

De Brugse clubisten volgden steeds met grote belangstelling het verloop van de buitenlandse politieke gebeurtenissen. Ook bestond het grootste gedeelte van het *Vaderlands Nieuws-blad* uit verslagen van politieke gebeurtenissen in het buitenland. We weten dat die artikelen tijdens de clubzittingen werden voorgelezen en besproken. Als voorbeeld daarvan kan zeker de merkwaardige clubvergadering van 1 februari 1793 gelden. In die zitting werd de vooruitgang van de *democratie* in Polen, Zweden, Engeland en Holland besproken en met elkaar vergeleken¹⁷². De clubisten trachtten

(162) *Ibidem*, nr. 5, p. 43.

(163) *Ibidem*, nr. 10, p. 83.

(164) *Ibidem*, nr. 11, p. 93.

(165) *Ibidem*, nr. 12, p. 100.

(166) *Ibidem*, nr. 12, p. 100.

(167) *Ibidem*, nr. 13, p. 116.

(168) *Ibidem*, nr. 16, p. 148-149.

(169) *Ibidem*, nr. 19, p. 171-173.

(170) Zie in R.A. te Gent, *Staten Generaal*, nr. 991-996.

(171) *Vaderlands Nieuws-blad*, nr. 7, p. 59.

(172) *Ibidem*, nr. 14, p. 125-127.

zoveel mogelijk hun stellingen en ideeën te bewijzen en te illustreren aan de hand van voorbeelden genomen uit de moeilijk te controleren buitenlandse politieke toestand.

VI. - REACTIES VAN DE CLUB TEGENOVER TRADITIONALISTEN EN KEIZERSGEZINDEN

Vóór de komst der Fransen en gedurende de eerste dagen na hun verschijning te Brugge bestond er maar één revolutionaire partij. 'We beschreven reeds hoe en wanneer de club zich van de traditionalisten distancieerde en zelfs die partij ging bestrijden. Maar hoe groot de breuk tussen beide stromingen ook was toch trachtten de clubisten steeds de traditionalisten te overtuigen en voor hun nieuwe ideeën te winnen ¹⁷³.

Tijdens de maand maart 1793 gingen de clubisten meer en meer twijfelen aan een gunstige evolutie van de politieke toestand. Het is in dit verband dat we de clubistische toenaderingspogingen tot de traditionalisten moeten zien. Zo hielden in die periode diverse clubisten hevige redevoeringen die zowel tegen de geestelijkheid als tegen de aristocraten gericht waren. Over de traditionalisten en de ambachten losten ze geen woord. De clubisten trachtten zelfs werk te bezorgen aan het ambacht der scheepstimmerlui. Bovendien stelde Gaesbeke op 12 maart aan de clubisten voor, en dit voorstel werd aangenomen, dat ze met de traditionalistische wijkmeesters zouden samenwerken om rogge te verdelen onder de armen ¹⁷⁴. Een ander feit was tekenend: wanneer de Franse commandant Millet de stadssleutels vroeg aan de clubistische magistraat, antwoordde deze dat ze daar geen gevolg aan kon schenken, zonder eerst de *gemeente*, dus de ambachten, te hebben bijengeroepen (14 maart 1793 ¹⁷⁵).

Sommige clubisten vertrouwden echter de traditionalisten niet. Zij hadden het bij het rechte eind. Want op 26 maart 1793, toen er geen Franse soldaten meer in de buurt waren, vernielden de Bruggelingen alles wat aan de club toebehoorde ¹⁷⁶. Veeleer dan dit te beletten, deden ook de traditionalisten daaraan mee. Maar op 29 maart 1793, toen de teruggekeerde Fransen de stad een schatting van 2.000.000 gulden oplegden, besloten de clubistische wethouders, om zoveel mogelijk onheilen te vermijden, met de traditionalistische wijkmeesters samen te werken ¹⁷⁷. Dezen hadden meer gezag en invloed op de bevolking. Bovendien had die verplichte schatting zelfs de meest hevige clubisten wrevelig tegenover de Fransen gestemd.

De royalisten werden door de clubisten erg gehaat. In het begin profiteerden dezen van hun machtspositie om sommige fanatieke royalisten af

(173) *Verzaemeling van de Processen...*, geciteerde bron, p. 13.

(174) *Vaderlands Nieuws-blad*, nr. 25, p. 221.

(175) *Resolutie Bouck van de Municipaliteit... (1792-III)*, geciteerde bron, actum 14 maart 1793.

(176) L. Ghijs, *Brugse gijzelaars naar Duinkerken in 1793* (Annales de la Société d'Emulation, Brugge 1908, dl. LVIII), p. 157.

(177) *Verzaemeling van de Processen...*, geciteerde bron, p. 298.

te troeven en schade te berokkenen¹⁷⁸. Maar dra waren ze te zeer in strijd met de traditionalisten gewikkeld zodat ze de royalisten vergaten.

VII. - CLUBISTISCHE REACTIES TEGENOVER DE GEESTELIJKHEID EN GODSDIENST

Een eerste spoor van een clubistische reactie in verband met het probleem van de godsdienst en de geestelijkheid, dat we terugvonden, dateerde van 21 november 1792. Het is een zinnetje *sous le manteau de la Foi, le droit de l'homme reste en proie*, dat door de club werd gedrukt op het door Verplancke opgestelde pamflet¹⁷⁹. Dat gold daarom nog geen oorlogsverklaring van de club aan de geestelijkheid. Beide groepen koesterden nog heel wat verwachtingen nopens de komende tijden en hun belangen waren nog niet diametraal tegenover elkaar gesteld. Zeker zal het verlangen van de club haar vergaderingen in de Sint-Salvatorskerk te laten doorgaan, beide groepen niet dichter bij elkaar gebracht hebben. Maar dit plan mislukte¹⁸⁰.

Stilletjesaan ontspon er zich naar aanleiding van de verkiezingen van 1 december 1792 een strijd tussen de behoudsgezinden en de meer progressieve clubisten. Als conservatieven konden de geestelijken niets anders dan partij trekken voor de enige behoudsgezinde partij: de traditionalisten. Dezen waren trouwens tijdens de Brabantse omwenteling de bondgenoten van de geestelijkheid geweest. Rond die periode ook werden de Fransen door de geestelijkheid al erg gehaat vooral omwille van de hoge schattingen die ze op de kloosters legden. En omdat enkel en alleen de clubisten de Franse politiek steunden waren ze die partij zeker niet gunstig gezind. Trouwens de club had op 29 november 1792 een manifest van generaal Dumouriez verspreid dat een scherpe kritiek bevatte op de houding van de geestelijkheid tijdens de Brabantse omwenteling.

Toch begon het pas echt toen de clubisten tijdens de verkiezingen van 1 december 1792 door hun oorverdovend geroep beletten dat de twee priesters Gailliard en Van Coquelare zouden verkozen worden. De kreet die ze daarvoor aanwenden: *papen bas, papen bas!* zal de geestelijken niet sympathiek in de oren geklonken hebben¹⁸¹. Dit hield verband met de clubistische theorie die voorschreef dat de geestelijken in de politiek geen enkele rol mochten spelen. De clubisten wreekten hun nederlaag in die verkiezingen hoofdzakelijk door de traditionalisten en vooral de hogere geestelijken uit te schelden. Zo was de toespraak van de clubist Verplancke (4 december 1792) bijzonder leerzaam. Hij veroordeelde de houding van de geestelijkheid tijdens de vorige revolutie. Toen bestreden dezen de Vonckisten en joegen de dwaze traditionalisten voor hun eigen belangen in het harnas. De clubisten waren gelukkig omdat aan deze omwenteling een einde was gekomen. Want de geestelijken zouden weldra terug de inquisitie ingesteld

(178) E. Hosten en E.I. Strubbe, *o.c.*, p. 8-9.

(179) *Ibidem*, p. 30.

(180) *Ibidem*, p. 42.

(181) *Ibidem*, p. 49.

hebben. Tot daar de inhoud van de rede van Verplancke, die door de clubisten zo gewaardeerd werd dat ze besloten die rede te laten drukken ¹⁸².

Ook op 4 december 1792 verspreiden de clubisten een pamflet onder de titel van *de thien gebooden van den goeden reden*. Het derde en vierde gebod luidde als volgt: *Zoo Geestelijkheid is weggedaen, van vier op een, het zal wel gaen. Is alle land van 't kapgespuis beveiligt, gij hebt zuiver huijs. Wilt naer uw hand doen wedergaen hun gelddieften van ouds gedaen* ¹⁸³. In die verzen komen de twee gedachten voor die de club in het vervolg steeds in kwesties in verband met de geestelijkheid zou uiten:

- 1) er zijn teveel geestelijken
- 2) de (hogere) geestelijken zijn over het algemeen te rijk.

Maar we zullen de clubreacties chronologisch bestuderen. Op 6 december 1792 richtten ze een rechtstreekse aanval op de bisschop. Ze zonden immers een deputatie naar de generaal, die bij de bisschop inwoonde, om hem te verzoeken een andere woonplaats te kiezen ¹⁸⁴. En op 10 en 11 december 1792 hielden de clubisten terug redevoeringen over de verderfelijke rol door de gestelijken gespeeld gedurende de Brabantse omwenteling ¹⁸⁵. Ze convoceerden zelfs pastoor Gailliard van Sint-Gillis, de meest strijdlustige priester van de stad, onder voorwendsel dat hij zijn organist in het gevang zou hebben laten opsluiten. Maar Gailliard verscheen niet (13 december 1792) ¹⁸⁶. Ondertussen hadden de geestelijken al een tegenactie tegen de club georganiseerd. Daarom gaf J.O. van Huele op 17 december 1792 aan de clubisten de raad niet meer naar de redevoeringen van de *geraffineerde* priesters te luisteren, die nu eens samen met de wolven huilden en op een ander ogenblik niets anders deden dan zuchten over onze zonden. Daarna begon hij een gans betoog over de gierigheid van de hogere geestelijkheid en stelde voor hun bezittingen te ontnemen en met dit geld scholen op te richten ¹⁸⁷. Typisch voor de club was dat ze steeds maar de bij het volk minder graag geziene hogere geestelijkheid afkamde. Tegenover de lagere geestelijken namen ze steeds maar een beschermend standpunt in. Zo vroeg Michot in de clubvergadering van 17 december 1792 een tussenkomst ten voordele van een gewezen pastoor van Sint-Donaas, die door de geestelijke inquisitie was gestraft. ¹⁸⁸

Op 23 december 1792 deed de clubistische geneesheer J. van den Hende in de club de opmerking dat er in de stad veel te veel geestelijken rondliepen. Hij stelde voor hun aantal op zijn minst met de helft te verminderen. Zijn voorstel vond geen ingang bij de aanwezige clubaanhangers ¹⁸⁹.

(182) Ex. in S.A.B., Plakkaten, 2de serie, nr. XXXVIII/24. Slotzin: *Leert Belgen leert, dat Priesters voor het Volk zijn, maar niet het Volk voor de Priesters, gij moet die wel spijzen, maar gij moogt die niet vetten, gij moet die wel achten, maar U.L. door dezelve niet laten bestieren; want zoo lang de zelve eenige invloed in Uwe Regering hebben, nooit en zijt gij Vrije.*

(183) E. Hosten en E.I. Strubbe, *o.c.*, p. 59.

(184) *Ibidem*, p. 64.

(185) *Ibidem*, p. 74 en 76.

(186) *Ibidem*, p. 83.

(187) *Ibidem*, p. 93.

(188) *Vaderlands Nieuws-blad*, nr. 2, p. 11.

(189) Getuigenis van 23-12-1792 van J. van Hese in *La Patrie*, 29-9-1928, p. 4

Van den Hende had het echter bij het rechte eind wanneer hij het groot aantal geestelijken te Brugge opmerkte. Brugge was immers de hoofdplaats van een diocees. Benevens de bisschop en het bestuur van het bisdom verbleven er nog de kanunniken van drie grote kapittels. Bovendien waren er in de stad, benevens de parochiegeestelijkheid nog tal van kloosterlingen o.a. van de grote abdijen. Michot als afgevaardigde van het Brugse Vrije bij de voorlopige representanten van de provincie Vlaanderen, herhaalde het voorstel van Van den Hende. Hij ook vond geen gehoor¹⁹⁰.

Waren ze wel voor de afschaffing van bepaalde kerkelijke instellingen dan toch kwamen de clubisten niet rechtstreeks op tegen de godsdienst als dusdanig. Ze gaven zich integendeel uit als de enige ware verdedigers van de godsdienst. Dit thema ontwikkelde J. Donny op 24 december 1792 in de club. Hij trachtte er vooral te bewijzen dat de godsdienst niet zou teloorgaan door het afschaffen van de tienden en het verminderen van de rijkdom van de hogere clerus. Hij voerde aan dat het tegenovergestelde zou gebeuren. Immers de personen die de steunpilaren van de godsdienst waren, nl. de gewone priesters, zouden het van nu voortaan beter hebben. Want de clubisten verlangden dat de priesters die nu maar 300 gulden per jaar verdienden, 4 à 5 maal zo veel zouden krijgen¹⁹¹. Op 1 maart 1793 herhaalde Lichtvoet het nogmaals dat iedere bewering als zou de club de godsdienst willen afschaffen volledig vals en uit de lucht gegrepen was¹⁹². In de club zou de godsdienst verdedigd worden zelfs tegen *de slegt peijzende Priesters, die onder den schijn van verdedigen van Religie het ongelukkig volk tot den slag-bank brengen en hun bloed onnoodelijk doen vergieten*¹⁹³. De methode van de club was duidelijk. Omdat ze hun aanhangers toch zo maar niet van het geloof afkerig konden maken, trachtten de clubisten ze uit de invloedssfeer van de hogere geestelijkheid te krijgen door dezen zo veel mogelijk zwart te maken. De clubleiders deden immers alsof ze vertrokken van de veronderstelling dat iedereen katholiek was. Daarom vinden we bij hen nergens enig spoor van onkerkelijkheid.

VIII. - REACTIES VAN DE CLUB IN VERBAND MET DE NIEUWE VORMELIJKHEID

De club bracht de nieuwe Franse vormelijkheid te Brugge binnen en stond in voor de verspreiding ervan. Reeds op 11 november 1792, dus nog vóór de aankomst van de eerste Franse commissarissen, begon iedereen onder invloed van de revolutionaire partij de Franse tricolore cocarde te dragen, terwijl door de *Société Littéraire* omgekochte elementen zoveel mogelijk al de wapenschilden van de keizer verbrandden. Ze hingen de ganse stad en ook de schouwburg vol met tricolore vlaggen¹⁹⁴. 's Anderen-

(190) *Ibidem*, *La Patrie*, 3-11-1928, p. 4.

(191) Pamflet ingeplakt in *Journal de J.B. Coppieters...*, geciteerde bron.

(192) *Vaderlands Nieuws-blad*, nr. 27, p. 248.

(193) *Ibidem*, nr. 20, p. 179.

(194) E. Hosten en E.J. Strubbe, *o.c.*, p. 5.

daags trad het lied, een ander vormelijk element, op het voorplan. Op de grote Markt speelde het muziek van de Stad zowel het nieuwe *Ca ira* als het lied van de opstandelingen van de Brabantse omwenteling *Pieter de Grote*. De beiaardier was zo vriendelijk het stadsmuziek te begeleiden. Het enthousiasme onder het publiek laaide zo hoog op dat het urenlang beide meeslepende liederen zong ¹⁹⁵.

Op 14 november 1792 stelden sommige revolutionairen vast dat er nog geen vrijheidsboom op de Grote Markt stond. Met verenigde krachten ontwortelden ze een grote boom even buiten de Sint-Katelijnepoort en sleepen die, voorafgegaan door het Turks muziek van een Frans legerkorps, naar de Grote Markt. Ze plaatsten die boom, getooid met een rode Jacobijnse muts in zijn kruin, in het midden van de Grote Markt. 's Avonds dansten ze rond de boom en zongen de *Carmagnolle* en heel wat andere liederen waaronder de *Marseillaise*. Ze zongen ook een nieuw ellenlang gelegenheidslied *Nieuw Lied tot Lof van Vlaenderen en Brabant*, dat door een ons onbekend verzenmaker werd vervaardigd ¹⁹⁶. Zo vierde het kleine volk. De rijke clubisten verkozen een andere stijl. Ze gaven om beurten grote soupers, waarop ze hun clubgenoten uitnodigden ¹⁹⁷.

De clubisten zouden er vooral voor zorgen de uiterlijke gelijkheid in de stad te bevorderen. Daarom besloten ze op 16 november 1792 alle blazoenen of wapenschilden, ook die van de geestelijken, kerken of edelen, te verbranden ¹⁹⁸. Dit gebeurde een tijdje later op 25 november 1792. De wapenschilden stonden midden de Grote Markt in de vorm van een grote piramide opgesteld. Na wat opzwepende muziek staken de clubleiders die piramide in brand. Rond de brandende piramide deden de clubisten samen met de Franse soldaten aan allerhande rondedansen, terwijl ze Franse liederen zongen. Zoals steeds bij dergelijke plechtigheden zorgde de club ervoor dat een aantal tonnen bier onder het volk werden uitgedeeld ¹⁹⁹.

Ook de livrei, kenteken van sociale ongelijkheid, werd door de club afgeschafte (18 november 1792) ²⁰⁰. De club propageerde ook sterk het gebruik van de aanspreekvorm *borger*. Toch was het voor sommige clubisten nog al erg moeilijk zich snel aan die aanspreekvorm aan te passen. Zo liet J. Denet-Rijeland, anders een ijverig clubist, op een uitnodiging voor een concert dat de Brugse burgers aan de Franse officieren aanboden: *Messieurs les officiers* drukken. Dit was natuurlijk een flater van belang, waar de royalisten veel leedvermaak mee hadden ²⁰¹.

Ook met het Brugse stadsbeeld konden de clubisten niet akkoord gaan. Al wat aan het *aristocratique* verleden herinnerde moest zoveel mogelijk

(195) *Ibidem*, p. 8.

(196) *Ibidem*, p. 13-14.

(197) *Ibidem*, p. 15.

(198) *Ibidem*, p. 17.

(199) *Ibidem*, p. 39: *dansèrent à la ronde et à l'entour du feu la Carmagnolle Française, en chantant des airs jacobitiques et les refrains de l'égalité, tout à fait et d'une même façon comme les sauvages de l'Amérique font durant la cérémonie de leurs jeux ou fêtes champêtres.*

(200) *Ibidem*, p. 25.

(201) *Ibidem*, p. 35. De clubisten noemden zichzelf democraten, zie bv. *Vaderlands Nieuwsblad*, nr. 12, p. 100.

verdwijnen. Reeds op 27 november 1792 begon men in de plaats van de keizerlijke wapens de Jacobijnse op het Belfort te houwen²⁰². Ook de straatnamen moesten veranderen, maar daar kwam niets van terecht²⁰³. Maar de clubisten hadden het vooral gemunt op de beelden van de graven van Vlaanderen en sommige populaire heiligen, die de gevel van het gotische stadhuis versierden. Die beelden moesten verdwijnen omdat ze een verheerlijking waren van het koningschap en de tirannie en daarom een uitdaging betekenden aan de vrijheid en de gelijkheid. De clubisten konden niet zelf op eigen risico die bewuste beelden van het stadhuis halen. Ze moesten minstens eerst de toelating krijgen van de voorlopige traditionalistische representanten. De clubisten durfden niet rechtstreeks aan de representanten voorstellen die beelden te verwijderen. Want het waren de officieren van het Frans vromdelingenlegioen, dat bestond uit Hollandse en Luikse patriotten, die bij de representanten verschenen met de petitie de standbeelden van het stadhuis te doen verwijderen (12 december 1792)²⁰⁴. De representanten durfden zo maar het voorstel van de officieren niet afschepen. Daarom antwoordden ze dat ze aan de stedelijke academie zouden vragen een plan te maken voor een eventuele nieuwe versiering van het stadhuis. Ze zouden er echter zorg moeten voor dragen dat de nieuwe versiering het gebouw niet zou schaden. Bovendien zou men er ook met generaal Omoran over praten, die ze eerstdaags te Brugge verwachtten²⁰⁵. Dit antwoord van de representanten was nogal doorzichtig. Ze durfden niet weigeren maar zouden de petitie van de officieren op de lange baan schuiven! Daarom stelden de officieren samen met de clubisten onmiddellijk een nieuwe petitie op, die ze aan de clubist de Peelaert, op dat ogenblik *vice-president* van de representanten, overmaakten²⁰⁶. Deze maakte van de afwezigheid van de *president* gebruik om nog diezelfde avond een buitengewone vergadering van de representanten bijeen te roepen. Na ellenlange discussies verkregen de daar aanwezige officieren en clubisten dat de representanten een brief schreven aan de wethouders van de stad om hen te gelasten reeds 's anderendaags de bewuste beelden te doen verdwijnen²⁰⁷. En inderdaad namen de stadswerklieden de volgende dag de beelden van de gevel weg en plaatsten ze zeer zorgvuldig, onder het nauwlettend toezicht van Baumont, de directeur van de stadswerken, in de ruimte onder het gebouw van de Heilig Bloedkapel²⁰⁸. De clubisten konden niet verdragen dat de beelden met zoveel zachtheid behandeld werden. Ook waren ze gekant tegen de overlevingskansen van die beelden, die nu ze in een veilige ruimte waren opgeborgen, groter waren dan ooit te voren. Daarom besloten de clubisten samen met de Franse soldaten, zonder aan de representanten de toelating te vragen, de volgende zaterdag de gewraakte beelden

(202) E. Hosten en E.I. Strubbe, *o.c.*, p. 42.

(203) *Vaderlands Nieuws-blad*, nr. 2, p. 10.

(204) Zie het handschrift van P. Ledoux in S.B.B., nr. H. 448, f. 59.

(205) *Verzaemeling van de Processen...*, geciteerde bron, p. 39.

(206) E. Hosten en E.I. Strubbe, *o.c.*, p. 78.

(207) *Verzaemeling van de Processen...*, geciteerde bron, p. 40-41.

(208) E. Hosten en E.I. Strubbe, *o.c.*, p. 79.

in stukken te kappen²⁰⁹. Ook de praalgraven van Maria van Bourgondië en Karel de Stoute zouden de clubisten dolgraag zien verdwijnen. Maar omdat de ambachten dit nooit zouden toelaten, gezien hun bijzondere voorliefde voor die twee vorsten, durfden de clubisten dit niet aan de representanten voorstellen en geraakte dit project niet buiten de muren van het clublokaal²¹⁰.

Het duurde een tijdje vooraleer Gaesbeke, de grote promotor van die nieuwe beeldenstorm, eindelijk op zondag 30 december 1792 in de club de motie voorstelde die middag alle stadhuisbeelden te vernietigen. Men aanvaardde dit voorstel met algemeenheid van stemmen²¹¹. Opdat de plechtigheid een tamelijk officieel karakter zou vertonen, stond Gaesbeke er op dat de stadsbeul de executie van de stenen keizers, koningen en heiligen zou leiden. Maar de stadsgriffier voor criminele zaken had aan de beul alle medewerking verboden. Daarom moest de stadsbeul eerst door Gaesbeke omgekocht worden²¹².

De vertoning was inderdaad indrukwekkend. Niet alleen sloegen de clubisten in een soort van razernij de hoofden van alle beelden in stukken, ook verbrandden ze tezelfder tijd alle slag van executiemateriaal zoals galgen, schavotten, geselroeden enz., die ze met geweld uit het arsenaal hadden gehaald²¹³. Gaesbeke bereikte tenvolle het gewilde effect: men kon de beul het vroeger door hem gebruikte materiaal zien vernielen. Voor de veiligheid van die plechtigheid zorgden de op de vier hoeken van de Markt opgestelde soldaten²¹⁴. Niet alléén de beelden van het stadhuis waren niet gewenst, ook de gouden kroon die de slanke schouw van de *collegie* kamer versierde moest eraan geloven. In de plaats kwam een Jacobijnse muts²¹⁵. Ook het *reactionair* wapenschild van het Brugse Vrije konden de clubistische *commissarissen* niet langer verdragen. Het werd vervangen door een afbeelding van de vrijheid en de gelijkheid²¹⁶.

Het volk had smaak gekregen in het verbranden van allerlei minder geapprecieerde zaken en verwachtte van de club dat ze telkenmale hierbij de toon zou aangeven. Zo ook verlangden ze van de clubleiders dat ze zouden meedoen aan het verbranden van de lijkwagen. Immers door een ordonnantie van Jozef II was men verplicht de doden buiten de stadskern te begraven. Om de afgestorvenen naar dat nieuwe kerkhof te vervoeren was een lijkwagen nodig. Te Brugge was die maatregel van Jozef II niet erg geliefd door het volk. Daarom wilden ze nu de lijkwagen verbranden. Het clubbestuur wou zich althans officieel van die zaak niets aantrekken²¹⁷. Want als vijanden van de keizer verlangden ze dat iedere herinnering aan hem zou vernietigd

(209) *Ibidem*, p. 83.

(210) *Ibidem*, p. 79.

(211) *Vaderlands Nieuws-blad*, nr. 4, p. 30.

(212) P. Verhaegen, *o.c.*, p. 237.

(213) *Vaderlands Nieuws-blad*, nr. 4, p. 34.

(214) *Ibidem*, nr. 4, p. 34 en zie ook A. Janssens de Bisthoven, *Het Beeldhouwwerk in het Brugsche Stadhuis* (Gentsche Bijdragen tot de Kunstgeschiedenis, dl. X., 1944), p. 7-81.

(215) *Huittième volume van 't Journal...*, geciteerde bron, f. 16.

(216) *Ibidem*, f. 16.

(217) *Vaderlands Nieuws-blad*, nr. 5, p. 44.

worden, maar als rationalisten waren ze zeker voorstanders van die verbetering in de begraaftechniek. Ze zouden dit aan het volk hebben kunnen uitleggen, maar het probleem was veel te ingewikkeld dat er een kans zou bestaan dat het zou begrepen worden. Bovendien zou een gebeurlijk misverstand het volk van de club kunnen afwenden. Dit werd vooral gevreesd.

Maar er bleef nog heel wat in de stad over dat aan het oud regime herinnerde. Ter gelegenheid van een of ander door de club ingericht feest, werd er telkens wat opgeruimd. Zo organiseerden de clubisten op 24 februari 1793 terug een groot feest op de Markt. Ze hadden twee redenen daarvoor. Enerzijds de vereniging van Luik, Henegouwen en Gent bij Frankrijk te vieren en anderzijds de aanhechting van Brugge voor te bereiden, door de clubaanhangers de nodige geestdrift bij te brengen²¹⁸. Daarvoor plaatsten ze midden de Grote Markt een praalgraf met een soort geschilderde piramide, waarboven een houten beeld van een keizer prijkte en op de 4 hoeken hingen ze 4 schilderijen, die eveneens keizers voorstelden en die afkomstig waren uit het Landhuis van het Vrije²¹⁹. Aan de Franse generaal Ganolle viel de eer te beurt het vuur aan de brandstapel te steken. Het ganse garnizoen en alle stafofficiëren maakten dit plechtig ogenblik mee²²⁰. 's Avonds was iedereen in de stad verplicht zijn huis te verlichten. Alle feestelijkheden liet men in die periode op een dergelijke manier eindigen. En vermits het verlichtingsmateriaal nogal duur kostte en die gedwongen verlichtingen veelvuldig voorkwamen, begrijpt men de wreveld van de inwoners. Want gedurende de 5 maanden die de Fransen te Brugge doorbrachten, maakte R. Coppieters melding van 7 grote georganiseerde feestelijkheden met verlichting, beiaardspel, kanonschoten, toespraken en eventueel ook parade van de troepen. De gebeurtenissen van de eerste dagen (tot 15 november 1792) zijn daar niet bijgerekend²²¹.

IX. - DE REACTIES VAN DE MASSA

De grauwe naamloze massa was de partner van de club. Niet alléén de club ook de andere partijen hadden rechten op de massa²²². Maar geen enkele partij was er zo afhankelijk van als de club. Juist daarom zullen we hier nagaan waarom zo'n groep van minstens een tiental personen bijeenkwam en hoe die groepen reageerden²²³.

Er gebeurde vooral massavorming in de onzekere overgangperiodes.

(218) *Verzaemeling van de Processen...*, geciteerde bron, p. 244.

(219) P. Verhaegen, *o.c.*, p. 244.

(220) *Vaderlands Nieuws-blad*, nr. 20, p. 186.

(221) Zie P. Verhaegen, *o.c.*

(222) Zie getuigenis van J. van Hese van 25 december 1792 in *La Patrie*, van 3-11-1928, p. 4.

(223) Om tot het begrip massa te komen, lieten we ons beïnvloeden door een synthese over dit begrip waaraan zowel een socioloog, als een bioloog, een psycholoog en een historicus meewerkten: G. Bohn, G. Hardy, P. Alphandery, en G. Lefebvre, *La Foule*, Parijs 1934, *Fondations pour la science, Centre international de synthèse*, en het werk van G. Rude, *The crowd in the French Revolution*, Oxford, 1959.

Dit was wanneer de Oostenrijkse soldaten juist verdwenen waren terwijl de Franse troepen de stad nog niet hadden bereikt en ook vice versa. Kortom dit waren dagen waarop men niet de hulp van soldaten kon inroepen om de orde te helpen handhaven. Het waren ook dagen van algemene opluchting en nieuwsgierigheid. Om iets te vernemen en te beleven kwamen de mensen op straat. Toch patrouilleerden de milities van de ambachten door de stad. Maar daar ze ook belangen in het welslagen van de gebeurtenissen hadden, stonden ze de massavormingen niet meer in de weg. Ze zorgden ervoor dat het privaat bezit niet werd geschonden en deden voor de rest vooral aan aanwezigheidspolitiek.

De massavorming op zondagmorgen 11 november 1792 vertoonde veel interessante aspecten. De Oostenrijkse troepen hadden zich reeds uit de stad teruggetrokken. De ganse bevolking wachtte vol ongeduld op de komst van de Fransen. Die zondagmorgen liepen 500 à 700 kinderen in pelotons van 40 à 50 door de straten van de stad, nadat ze de keizerlijke wapens van de post hadden afgehaald en stukgeslagen. Met de brokstukken van het keizerlijk wapenschild doorkruisten ze fier de stad terwijl ze steeds maar *leve de natie, leve de Fransen* riepen²²⁴. Het was een duidelijk geval van kinderen, die op een vrije zondagmorgen *revolutie speelden*. Hierbij bootsten ze na wat ze hun ouders in de vorige dagen hadden zien doen. Het hoeft geen betoog dat die kinderen zich volledig in hun rol inleefden. Toch kozen ze dit spel niet helemaal spontaan. Er waren volwassenen die hen in die richting leidden en om hen te overtuigen geld afkomstig uit de kas van de *Société Littéraire* uitdeelden. Twee van die *jeugdleiders* zijn ons bekend: Lichtevoet, een clubleider en Delanotte, een ander clubist. Zo'n groepje jongelui maakte wel indruk want wanneer royalist R. Coppieters zo'n peloton in de verte zag afkomen, maakte hij zich onmiddellijk uit de voeten²²⁵.

In de middag van dezelfde dag (11 november 1792) troepte er ook heel wat volk bijeen. Die menigte richtte zich naar de stadsgevangenis waar ze de bevrijding van een aantal slachtoffers van de Oostenrijkse administratie meemaakten²²⁶. De massa werd geleid door leden van de *Société Littéraire*, die wilden assisteren aan de vrijlating van de gevangenen omdat een medelid een voorstel daartoe bij de *Wet* had ingediend²²⁷.

In de avond van de volgende dag greep een grote massavorming plaats op de Markt. De Bruggelingen kwamen, aangelokt door alle klokken van de stad, spontaan met duizenden bijeen. Het merendeel onder hen waren arme mensen²²⁸. Leden van de *Société Littéraire* en toekomstige clubisten trachtten de menigte op te hitsen. Het stadsmuziek en de beiaardier speelden revolutionaire liederen, die door het volk uit volle borst werden meezongen. Vooral het meeslepende lied *Ca ira, ça ira* kende veel succes. Tussen de liederen in werd er geroepen, getierd en gedreigd te zullen plun-

(224) P. Verhaegen, *o.c.*, p. 228 en E. Hosten en E.I. Strubbe, *o.c.*, p. 5-6.

(225) P. Verhaegen, *o.c.*, p. 228.

(226) E. Hosten en E.I. Strubbe, *o.c.*, p. 6.

(227) *Revolutie Bouck van de Municipaliteijt...*, (1791-1794), geciteerde bron, actum 11 november 1792.

(228) E. Hosten en E.I. Strubbe, *o.c.*, p. 8.

deren. Maar het gebrek aan een volksleider belette de massa werkelijk gevaarlijk te worden. Zonder grote incidenten te veroorzaken, dropen ze laat in de nacht vermoeid af ²²⁹.

Op 13 november 1792 was het nieuwsgierige volk, waaronder de gezellen van de ambachten, reeds vroeg in de morgen bij honderdtallen op de Grote Markt verzameld. Eigenlijk hadden ze geen bepaalde bedoelingen. Ze wachtten af totdat iemand de leiding zou nemen. Ondertussen werden een aantal voorbijkomende royalisten mishandeld. Drie onder hen kregen het hard te verduren: Van der Heeren, de baljuw van Varsenare, baron Triest, schepen van de stad en van Caloen burgemeester van de schepenen. Het was telkens J. van Huele die de mishandelingen toediende. Hoewel hij het volk trachtte mee te slepen en zijn slachtoffers poogde te doen lynchen, slaagde hij daar niet in. De massa scheen wel erg schreeuwlustig maar bleef voor de rest toch vrij apatisch. Wellicht voelden ze zich geremd door de aanwezigheid van de ambachtsmilities? Toch dreigden ze het huis van Van der Heeren te plunderen. Maar wanneer deze enkele muntstukken naar buiten wierp, waren de plundersaars al tevreden. Misschien werden ze geremd door B. de Deurwaerder, stadspensionaris, stichter en eerste president van de club, die Van der Heeren en baron Triest uit de handen van J. van Huele kon redden ²³⁰. Toch hield het volk zich actief bezig met het aftrekken van de tricolores van de voorbijgaande royalisten ²³¹.

's Avonds verzamelden de schreeuwers terug onder de leiding van Ballieu en een zekere Breydel, die het tot clubistisch representant en commissaris van de stad zou brengen. Ze konden echter van de massa niets anders gedaan krijgen dan ze te doen dreigen de royalisten te zullen ophangen en de hoed van Breydel op een hoge staak, rechtover het Belfort, in de grond te doen planten ²³².

De Brugse massa, door de ambachtsmilities in toom gehouden, scheen liever te feesten dan te plunderen! Op 14 november 1792 sleepten ze een grote vrijheidsboom door de hoofdstraten van de stad en plantten die ten slotte op de Groe Markt. Daarna dansten en zongen ze rond die boom ²³³. Ook 's anderendaags stond een grote menigte klaar op de Markt. Maar een hevige regenbui deed iedereen naar huis terugkeren ²³⁴.

Het gebrek aan leiders en de onzekerheid waren factoren die bijdroegen tot het feit dat de massa niet zo actief optrad. Men kan ook bedenken dat in de maand november de graanprijs nog niet hoog stond en dit ook de oorzaak is dat er niet geplunderd werd. Vanaf het ogenblik dat kapitein Steenhout van het Franse leger met enkele dragonders in de stad was toegekomen (16 nov. 1792), kon men meer kordaatheid in de houding van het volk bespeuren. Om 18 u. kwam een groep personen met Serteels, Canneyt, De Rijcke en Ballieu aan het hoofd samen. Ze trokken doelbewust naar het

(229) *Ibidem*, p. 8.

(230) B. de Deurwaerder zou nooit een extremistisch clubist worden.

(231) E. Hosten en E.I. Strubbe, *o.c.*, p. 8-10 en P. Verhaegen, *o.c.*, p. 228-229.

(232) E. Hosten en E.I. Strubbe, *o.c.*, p. 11.

(233) *Ibidem*, p. 12-14.

(234) *Ibidem*, p. 22.

huis van Stassinon, een royalistisch koopman, die ze uit zijn huis haalden en aan de voet van de vrijheidsboom mishandelden. Nu werkten aan de mishandeling meerdere personen mee. Stassinon kon gered worden door de clubisten Ijsenbrandt en Breydel, die hem, meer dood dan levens, naar huis terugbrachten ²³⁵.

Op 17 november 1792 kwamen eindelijk geregelde Franse troepen de stad binnen. De menigte voelde zich nu echt zelfzeker en wou de huizen van de royalisten Richmans en Stassinon plunderen. Maar... toesnellende Franse soldaten verhinderden dat het plan uitgevoerd werd ²³⁶. Van dat ogenblik af verhinderden de Fransen iedere spontane en wanordelijke vorm van de massavorming. Over de vergaderingen van de club, die tot de georganiseerde en gecontroleerde verschijnselen van massavorming behoorden, zullen we het hier niet hebben. Ook niet over de clubistische feestelijkheden waarin we alle elementen terugvinden, die solidariteit smeden onder een groep: samen zingen, dansen en drinken ²³⁷.

Toch deden er zich nog een paar belangrijke gevallen van massavorming voor. Een belangrijke samenshooling ontstond wanneer het volk te weten kwam dat Sibuet zou trachten de representanten te overhalen het decreet 15-XII af te kondigen. Meer dan 3.000 Bruggelingen waren voor het stadhuis verenigd om de representanten te beïnvloeden. Zowel voorstanders als tegenstanders bevonden zich onder de massa ²³⁸. Een andere min of meer spontane massavorming greep plaats op 23 februari 1793 in de O.-L.-Vrouwkerk. Het was geweten dat Franse commissarissen zouden komen om de goederen van de kerk te inventariseren. Op het gelui van de noodklok stroomden heelwat mensen de kerk binnen. Maar ze werden door de Franse troepen uiteengedreven ²³⁹.

Een nieuwe reeks van massavormingen begon op 26 maart 1793, wanneer de Franse troepen zich uit de stad teruggetrokken hadden. De massa begon onmiddellijk met de bezittingen van de club te plunderen en te verbranden. Dat de clubisten niet werden mishandeld is te wijten aan het feit dat de meest gehate onder hen de wijk hadden genomen ²⁴⁰. Bovendien werd de massa in toom gehouden door de patrouilles van de wijkmeesters ²⁴¹. Toch kon Murath, een bediende, zich aan hoofd van een massa personen, die in de omgeving van de Coupure woonden, stellen. Ze hielden twee Franse *cannoneer chaloupen* tegen, die op het punt stonden naar Duinkerke te vertrekken. Een van die boten plunderden ze. De andere trachtte men uit de handen van het volk te houden ²⁴². Maar op 29 maart 1793 kwamen de Fransen terug en legden aan de *ontrouwe* stad een grote schatting op. Maar dezelfde nacht vertrokken ze reeds, en omdat ze geen geld hadden kunnen verzamelen namen ze een aantal gijzelaars mee. Twee

(235) *Ibidem*, p. 22-23.

(236) *Ibidem*, p. 24.

(237) Feest van 25 november 1792: *Ibidem*, p. 39, en zie voor het feest van 8 december 1792: *Ibidem*, p. 69-70.

(238) Kervyn de Lettenhove, *a.c.*, p. 6-7.

(239) *Ibidem*, p. 9-10.

(240) *Huittième volume van 't Journal...*, geciteerde bron, f. 90.

(241) *Ibidem*, f. 90-95.

(242) L. Ghijs, *a.c.*, p. 157-158.

dagen later stonden ze terug voor de stadspoorten. Aangegrepen door een psychose grepen de burgers, onder het gelui van alle stadsklokken, eensgezind naar de wapens en slaagden erin samen met de landbouwers van de omliggende gemeenten de Fransen uit de stad te houden ²⁴³.

BIJLAGE

LEDENLIJST VAN DE CLUB ²⁴⁴

	S.L.dat.van 1e lidmaat- schap	beroep	fortuin	rol in de club	bestuursambten aanvaard te F.O.
F. d'Hauw			1.000	onopvallend	
J. Gaesbeke (van Zuijlen de)	92	adell. koopm.	milj.	leidend	B.,16-12-92 schepen B.V.,31-3-93 comm.
J. de Vaux	92	advocaat	30.000	leidend	B.,1-12-92 repres.
J.O. van Huele	okt. 92	koopman		leidend	B.V.,28-12-92 repres. 31-1-93 comm.
J.F. vanden Hende	stichter	geneesheer	300	tamelijk actief	B.V.,31-1-93 comm.
C. Denet-Rijeland	dec. 92	koopman zeepzieder	10.000	onopvallend	
Ch. Pruyssenare- Stoop	86	rentenier	40.000	»	
J. de Wint			300		
F. van der Donckt	92	advocaat	4.000	leidend	B.,1-12-92 repres.
J. van Severen	90				31-1-93 comm.
Ley		hovenier	1.000	onopvallend	
H.A. Suret				»	
W. Edwards				»	
Ch. de Tilly (junior)	aug. 92	koopman	80.000	actief	B.V.,31-1-93 comm.

(243) P. Verhaegen, *o.c.*, p. 248-249

(244) Als enige bijlage publiceren we de ledenlijst van de Jacobijnse club zoals die op 4 januari 1793 werd gedrukt. Zie *Naem-lijste van alle Members...*, geciteerde bron. De leden zijn chronologisch gerangschikt volgens hun toetreden tot de club. We oordelen het nuttig in de eerste kolom het jaar van hun eventueel lidmaatschap tot de *Société Littéraire* te vermelden. In de volgende kolom vindt men hun beroep. In de derde kolom trachten we aan te tonen of het clublid gegoed is of niet. Het gewoon gedrukt getal duidt de eigen schatting van zijn bezit in 1796 uitgedrukt in *livres* aan. De lijst werd gemaakt aan de hand van de bron *Résumé des caiers contenant l'évaluation en numéraire métallique du capital de la fortune [...] département de la Lys du 30 frymaire IV année*, in R.A.B., *Frans Fonds*, nr. 546. De cursief gedrukte getallen zijn de sommen die in verhouding tot het vermogen betaald werden in 1794 voor de buitengewone schatting van 4 miljoen. Slechts de 762 rijkste personen betaalden voor die schatting. Zie lijst in S.A.B., XII, nr 324. We deden beroep op die bron wanneer de eerste ons geen duidelijke cijfers verschaften. In de vierde kolom komt de vermelding van de rol die het clublid in zijn vereniging speelde. De laatste kolom tenslotte vermeldt de bestuursambten door het lid in de stad Brugge (B.) en het Brugse Vrije (B.V.) waargenomen. Voor lijsten van de *Wet* representanten, commissarissen enz. verwijzen we naar onze licentiaatsverhandeling, hoger geciteerd.

J. van Nieuwenhuijze- Stochove	aug. 92	edelman	1.500	onopvallend	
J. van Huele					
A.J. Hardy (vader)			2000	tamelijk actief	
J.F. Bareel	92	koopman	4.000	»	B.V.,31-1-93 comm.
J. van Huele		ontvanger	3.000	leidend	
J.B. de Bels		koopman	20.000	onopvallend	
F. Maroucx-Simon		rentenier	30.000	onopvallend	
Ch. Rocolli Martinides (Frans ambtenaar)				»	
J. Custis van Zuijlen				»	
J. Donny	92	pensionaris	800	leidend	
L.J. Marlier (junior)	92	koopman	30.000	onopvallend	
L. Gerbo				»	
J. Boutens		fabrikant	300	»	
M.J. Wemaer				»	
G. Symons				»	
Hughe				»	
B. Huvetter				»	
H. van Hoorenbeke		deken smeden		»	
P.J. Vermeulen		genesheer	300	actief in het begin	B.,31-1-93 comm.
L.P. de Stappens- Outryve	92	edelman	20.000	onopvallend	
J. Lijbaert	nov. 92	rentenier	100.000	onopvallend	B.V.,11-1-93 mun.
B. van Severen	92	ontvanger Proosse grondbezitter	50.000	»	B.V.,28-12-92 repres. 31-1-93 comm.
L. Verspeyen (Gentenaar)					
C. Steenhaut		koetsier		onopvallend	
F. Michot	92	rentenier	6.000	leidend	B.V.,31-1-93 comm.
J.J. de Stoop	92	advocaat	2.000	onopvallend	B.V.,28-12-92 supp. 31-1-93 comm.
J. Imbert (zoon) F. de Meulenaere		koopman	100.000	»	B.,1-12-92 repres. B.,1-12-92 repres. 31-1-93 comm.
J.F. Ducq		kunstschilder	300	»	B.,13-2-93 mun.
A. de Peelaert de Ghistel	stichter	edelman	100.000	»	B.,1-12-92 repres.
J.B. van Huele		ontvanger	40.000	»	
F. de Serret		officier		»	
F. van Praet	92	drukker	6.000	»	
P.J. van der Plancke			4.000	»	
H. Imbert-Stoop		advocaat	40.000	»	
J. Staffijn				»	
J. de l'Espée	92	edelman	24.000	»	
C. Reijlandt		apotheker	80.000	»	B.,1-12-92 repres.
C.J. Bouvaert			8.000	»	
F. Coppée				»	
J.G. van Zuijlen		advocaat		»	
La Motte				»	
A. Roegiers			1.000	»	
J. Herrens		huidvetter		»	B.,13-2-93 mun.
A. de Sel	92	officier		»	B.,2-3-93 mun.
S. Canneel		visverkoper		»	

C. de Brouckere	86	advocaat	40.000	»	B.V.,28-12-92 repres.
J. Berlant			300	»	
E. Standfield		koopman	25.000	»	
F. Goudeseune	92	ontvanger	4.000	»	
E.F. van den kerkhove		advocaat	100.00	»	B.V.,28-12-92 repres.
J.J.D. Seghers				»	
C. Verhulst		rentenier	40.000	»	
P. van Nieuwenhuijze				»	
P.D. de Brouwer	92		200	»	
De Bruyne				»	
Ch. Donny (de oude)		advocaat	20.000	»	
P. van Vijve			1.000	»	
De Bie Salens	nov. 92	edelman			B.,16-12-92 schepen
		rentenier	20.000		
Bruard				»	
J.H. Ghijselen	92	handelaar	15.000	»	
L. Stochove	87				
G.J. Genotte	dec. 92	koopman		leidend	
J. de Haverskerke	88	edelman	2.000	onopvallend	B.V.,17-1-93 mun.
E.J. Standfield		koopman	25.000	»	
de Schietere de Malstaepel		edelman	1.000.000	»	
J. van Outryve de Baere	89	edelman	25.000	»	
H. de Busschere (zoon)	nov. 92	koopman	60.000	»	
J. Roels		apotheker	4.000	leidend	
				begin	
P.A. van Huele				onopvallend	
Van Overloope	87	priester	20.000	»	
Ch. Pieters	92	rentenier	10.000	»	B.,16-12-92 schepen
L. de la Villiette de la Hamayde	nov. 92	edelman			B.,1-12-92 repres.
			6.000	»	2-3-93 mun.
J.J. van de Male		rentenier	500.000	»	B.,1-12-92 repres.
		rentenier	3.000	tamelijk	B.,1-12-92 repres.
F.L. Breydel				actief	31-1-93 comm.
Jacoby	nov. 92	sluis-meester	2.000	»	B.V.,31-1-93 comm.
B. Jooris				onopvallend	
F. de Jagher (zoon)		hoedenmaker		»	
P.L. Staffijn					
De Bruyne			6.000	»	
A. van Praet		drukker		»	
N. de Stochove	nov. 87	pensionaris	120.000	»	B.V.,16-12-92 raad
		Vrije		»	
H. de Pruijssenare de Wostijne	87	edelman		»	
		ontvanger	4.000	»	
B. de Deurwaerder	stichter	edelman		»	
		pension.	250.000	stichter	B.,1-12-92 repres.
				leidend	
Ch. Gilliodts	92	stokhouder	80.000	onopvallend	B.V.,11-1-93 mun.
P. Beyts		geneesheer	3.000	»	
J. de Witte				»	
B. van Ockerhout				»	B.,2-3-93 mun.
B.B.F. Pol		advocaat		»	B.V.,28-12-92 repres.
			18.000	»	B.,13-2-93 mun.
L.E. van Outryve d'Ydewalle		edelman	400.000	»	
				»	
Damarin de Ramshove		edelman	1.500	»	
P.J. Serdobbel	aug. 92	koopman	50.000	actief	B.,1-12-92 repres.

E. Busschop	nov. 92		300	»	B.,1-12-92 repres.
		advocaat			31-1-93 comm.
J.F. d'Hooghe de Gaugerie de Ten Heede		stadspensionaris	1.000	onopvallend	B.,1-12-92 repres. 31-1-93 comm. 13-2-93 mun.
E. Goubau-Simon			30.000	»	
F. Vijncke				»	B.,13-2-93 mun.
Veranneman de Wree				»	
J. Bailliu		edelman		leidend	
E. van den Berghe			300	onopvallend	
De Clercq de Nijs			300	»	B.,1-12-92 repres.
L.F. de Grave		kuiper		»	
A.M. Wemser	dec. 92	brouwer			B.,13-2-93 mun.
P. Busschaert				onopvallend	
P.J. van Wambeke	nov. 92		6.000	»	B.,11-2-93 suppl.
J. Le Febure		chirurg		»	
R. Danniaux				»	
P. de Rijcke		timmerman	2.000	»	B.,1-12-92 repres. 13-2-93 mun.
Piteau	okt. 92	rentenier	10.000	»	
J. Naert				»	
J. van Sassenbrouck		ambachtsman		»	
W. Edwards (zoon)			300	»	
De Genelis				»	
J. de Peneranda- Simon		edelman	50.000	»	B.V.,11-1-93 mun.
J.P. Pecksteen de Lampreel	86	advocaat	20.000	»	B.V.,28-12-92 repres.
F.D. Berg				»	
F. van Wambeke				»	
H. Delbaere			600	leidend	B.V.,31-1-93 comm.
F. Verplancke (zoon)		redenaar	100	onopvallend	
		Proosse handelaar	4.000	»	
M. Lameere				»	
Chépy (Frans agent)				»	
Van de Steene (vreemdeling)				»	
J. Goethals		zoutzieder	30.000	»	B.V.,11-1-93 mun.
J. Bettenhof (zoon)	nov. 92	hoeden- maker		»	
E. Hinnekens				»	
Ph.J. Maertens		koopman	20.000	»	
J. Schramme		schoenmaker		»	
J.F. Van Damme		geneesheer	2.000	»	
J.J. van Outryve de Merckem	92	edelman	500.000	geliefd door de club	B.,1-12-92 repres. 22-12-92 tot 17-1-93: schout
		rentenier			17-1-93: schout
J.B. Godijn		suikerrafina- deur	30.000	onopvallend	B.,13-2-93 mun.
L. Verrote				»	
F. Lap				»	
L.F. Uutterwulge		kruidenier	4.000	»	
P. Dupont				»	
G. Bauwens			1.000	»	
J. van Huerne de Puijenbeke	dec. 92	rentenier	100.000	actief in begin	
J.B. Lichtvoet		edelman		actief	
P. Gossaert		koopman	10.000	onopvallend	
P. van Reijnschote		rentenier	1.500	»	B.,11-2-93 suppl.
J.D. Beir		likeurstoker	25.000	»	

Ch. Wattelle			»	
F. Boute			»	
E. Nolf		herbergier	»	
L. van Huele			»	
J. de Rudder		wagenmaker 15.000	»	
J. Kinsoen			»	
E.A. Hermans	93	notaris 3.000	»	
L. Hoogbleadt			»	
J. Bossel de oude			»	
J. Trotteijn			»	
L. van Maricat			»	
Bogaert		koopman 8.000	»	
J.Ph. Volckaert		koopman 3.000	»	B.,1-12-92 repres.
J. Doude			»	
J. De Flou (zoon)			»	
Goddijn		koopman 300	»	B.,16-12-92 raad
J. Kindts		300	tamelijk	B.,13-2-93 mun.
			actief	
J. Maertens		scheepsbouwer 800	onopvallend	
P. Le Gillon		koopman 2.000	»	
A. van Cuijl (zoon)		300	»	
J. Enghels				
Denet Rijeland	92	zeepzieder 40.000	zekere	
(zoon)			activiteit	
J. van den Kerckhove		koopman 20.000	onopvallend	B.,1-12-92 suppl. 13-2-93 mun.
J. de Witte			»	
J. Tailliu		25.000	»	
J.B. Gillis				
J.L. de Clercq		300		B.,1-12-92 repres.
De Schepper		pruikenmaker	»	
J. Faveers (zoon)			»	
Ch. Goddijn			»	
Bonniface				
(Frans agent)				
J. Naesens		koetsier		
P. De Graeve		kunstschilder	actief	B.,13-2-93 mun.
T.C. D'Artois			onopvallend	